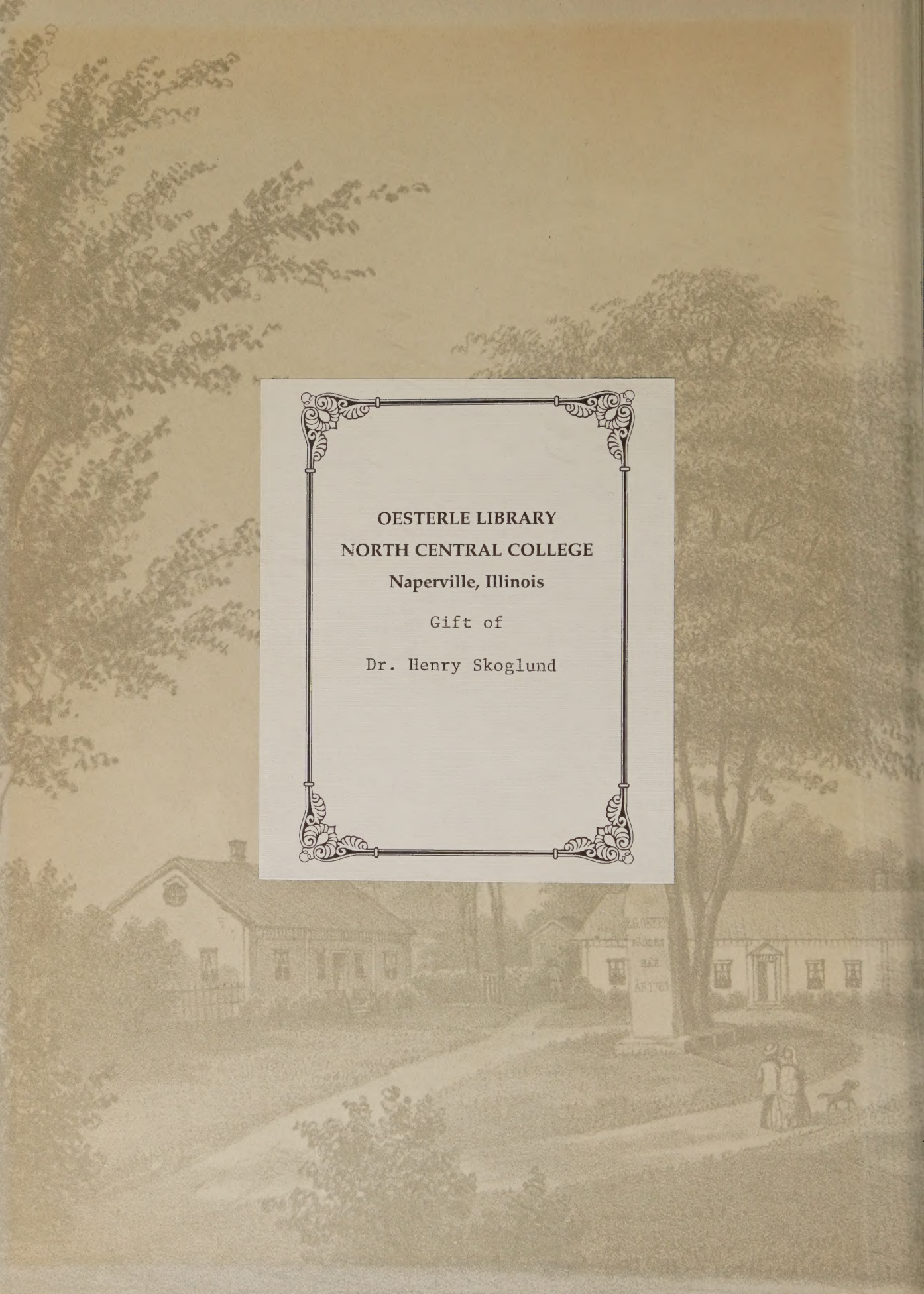

OESTERLE LIBRARY
NORTH CENTRAL COLLEGE
Naperville, Illinois

Gift of

Dr. Henry Skoglund

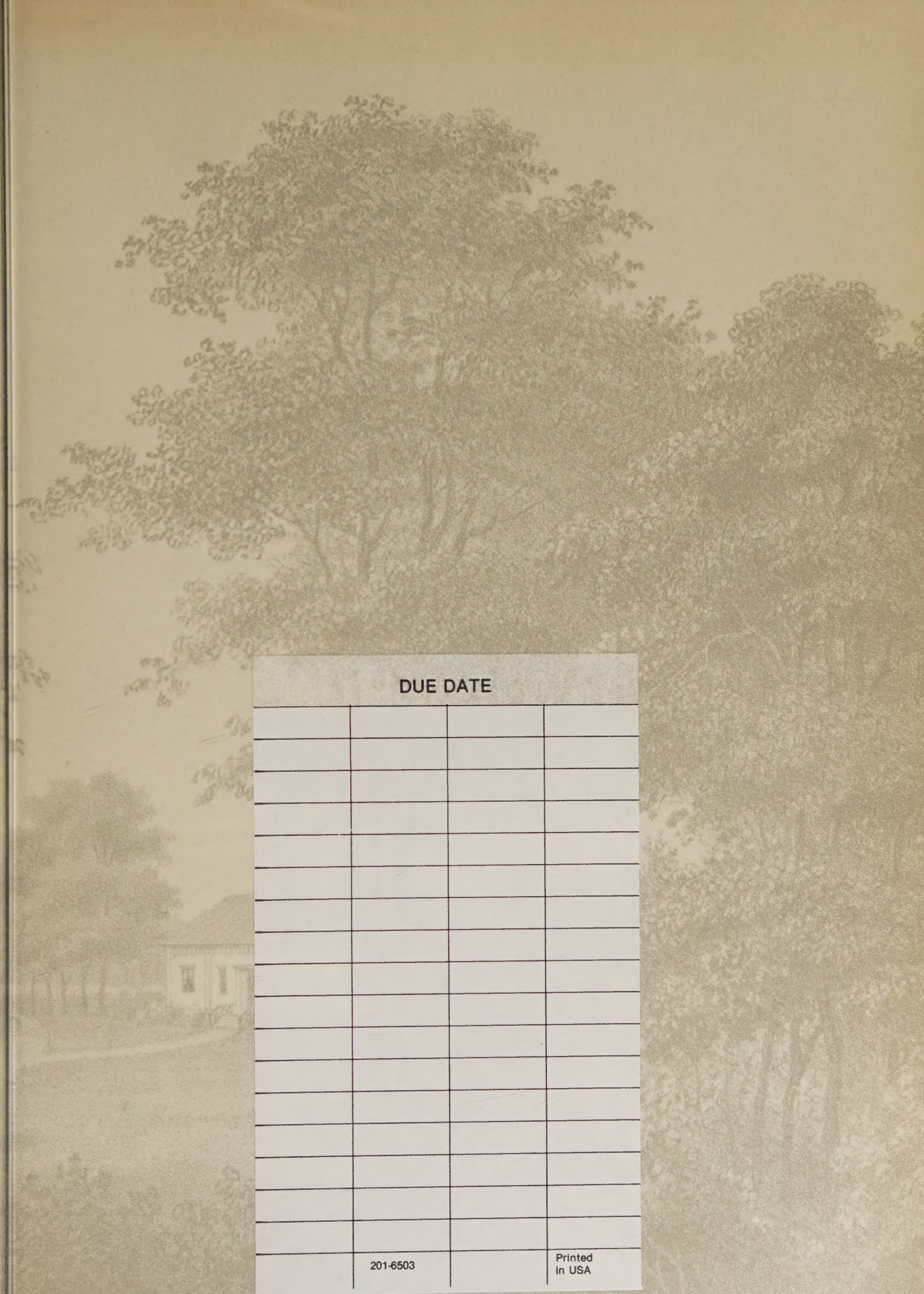

DUE DATE			
	201-6503		Printed in USA

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/bwb_S0-BSC-267

VÄRMLAND

HERMAN ÖSTERLUND
98.

VÄRMLAND

FOTO: ERIK LILJEROTH

BILDTEXTER: RICHARD HOLMSTRÖM

ALLHEMS FÖRLAG MALMÖ

WITHDRAWN
NAPERVILLE, IL 60540

Färgbilden visavi titelsidan: »Värmländskt landskap».
Oljemålning av Herman Österlund 1898. Malmö museum.

SELMA LAGERLÖF OM VÄRMLAND

Jag blir alltid litet besvärad, då jag hör främlingar försäkra, att de finner Värmland vackert, och är mest böjd för att tro, att de säger så för att göra mig ett nöje. Ty visst är Värmland vackert, men det är också rätt nyckfullt eller journaljärt, som man sa förr i tiden, och de ska ha en särskild tur, de resenärer, som får syn på dess skönhet under bara några få dagars uppehåll.

Månne det inte kunde sägas om Värmland, att det är ett av de inte fullt färdiga landskapen? Naturen har haft det uppsatt på staffliet och börjat på att dana det till något utpräglat och säreget, men mitt under arbetet har den mistat lusten och satt det åt sidan utan att sedan någonsin göra det riktigt i ordning. Man får väl tro, att den hade överansträngt sig en smula, medan den skapade allt det storartade och förunderligt sköna väster om Kölen. Den var säkert duven och uttröttad, då den skulle ta itu med Värmland. Den gjorde en fin grundritning, den hade visst tänkt sig något i norsk väg, med långa dalsträckningar, forsande älvar och branta, himlastormande bergåsar, men den kom, som sagt, aldrig längre än till själva grunden. Dalarna och vattendragen, de finns där, men de stora, mäktiga bergen, de blev aldrig resta. Vart man kommer i landet, möter man förkrympta åsar, som aldrig har nått sin riktiga höjd. Man ville mer än gärna gripa dem över den krökta nacken och lyfta dem ett stycke till väders. De är breda nog, starka nog, de kunde väl tillåta sig att stiga litet dristigare mot himlen.

Vart vill jag nu komma med allt detta? Jo, jag söker att få människor att förstå, att Värmland inte är någon av dessa fulländade, regelbundna skönheter, som aldrig kan upphöra att vara beundransvärda. Det är varken Grekland eller Schweiz eller Egypten, det har ett vida mer alldagligt utseende. Det kan vara vackert, men då ska det något särskilt till. Vi känner nog alla till det slags ansikten, som vi inte alls finner anmärkningsvärda, förrän vi får se dem i någon stor lycka eller under ett skälmskt upptåg eller kanske allra helst, då det förestår deras ägare något hårt eller påkostande. Men då kan de med ens få en skönhet, som övergår de andras, deras med de ädla, stränga, utpräglade dragen. Och vi vet nog alla orsaken. Det är något av det själsliga, som spelar in.

Men ett landskap har då väl ingen själ? Nej, naturligtvis inte. Men ändå . . . Jag är inte så alldeles säker på den saken.

Förra sommaren föll det sig så, att jag kom hem i slutet av augusti efter att ha varit borta ett par månader. De första dagarna efter hemkomsten var

mulna, blåsiga och kalla. Värmland var utpinat och fult, och jag måste säga till mig själv, att det var förfärligt vad våra berg var låga, vad våra åkrar och marker var färglösa, vad allting var tråkigt och intresselöst.

Jag tänkte på alla de tusentals turisterna, som under sommaren hade jagat genom detta dyrkade och besjungna landskap. De trodde säkert, att vi var galna, vi alla, som tyckte, att detta var något att bjuda främlingar.

Men augusti månad gick snart mot sitt slut, och vi kom in i en september, som blev lugn och varm och solig. Om morgnarna var det litet dimmigt, men så snart solen kom upp, gjorde den kort process med dimman, skingrade den åt alla håll och kanter och lämnade bara så mycket kvar av den, att därav kunde lagas ett välbehövligt skönhetsflor åt detta arma land.

Sedan låg Värmland där dag efter dag under ljusa och milda, skära och blå slöjor, så tunna, att man inte en gång såg dem, utan bara landskapet, som fick färg av dem. På samma gång blev sjöarna mjölkvita, bergåsarna höjde sig och blev lätta och fina i konturerna, åkrarna lyste i guld och grönt, och då man lät blicken glida genom någon av de långa dalgångarna, tyckte man, att de var verkliga paradislandskap, så utsökta, som de tedde sig både till form och färg.

Detta fortgick så länge, att vi började tro, att det alltid skulle förbli så, och vi ville ropa till alla Italiafarare, alla alpklättrare, alla, som längtade till Söderhavets öar, att de inte skulle bry sig om det där andra. De skulle resa hit och titta på Värmland, något skönare fanns inte.

Ja, när solen och Värmland slår sig ihop, då kan det bli något av.

Selma Lagerlöf i ett föredrag om »Värmländsk naturskönhet» 1933.

»Vårvinter». Oljemålning av Björn Ahlgrensson. Nationalmuseum.

UR BREV, DAGBÖCKER OCH RESESKILDRINGAR

En värmländsk citatsvit genom tre sekler

Jag tillstår, att det är ett magert land och uti ymnighet på säd ej går upp emot de andra länderna, besynnerlig Uppland; dock giver det inbyggarne nog tillräcklig säd, och om ej någon särdeles missväxt tillstöter, lämnar detta landet så mycket av sig, att de kunna i fredstid föryttra något åt Norge, och jämväl i ofredstider förse Bergslagen, som fordrar oändeligt spannmål, med så mycket som behövs. Dessutom haver den varsamme naturen på annat sätt rikligen ersatt, vad han detta landet i ymnighet på säd betagit. Ty Bergslagen, i synnerhet vid Filipstad, hålles för den dräktigaste, varest järnet tillverkas i största ymnighet och godhet.

Jordan Edenius i »Vindiciae pro innocentia Wermelandiae — — —» (1645; sv. översättning 1750).

Så är mig ock til Mods, när iag min Barndoms Bygder
Betrachtar: Wermeland du alle Länders Prijs!
Du äst upfyld med Lust och alsköns ädle Dygder:
Du äst för alle Land ett jordiskt Paradijs!

Gunno Eurelius Dahlstierna i minnesdikt över Karl XI (1697).

Gifmildhet finnes hos dem, ty fremmande folck fägna the så gärna, at the hellre hungra sjelfwa, än en gäst som ankommen är, skulle i theras hus lida, om the eljest sjelfwa hafwa något i förråd.

Erland Hofsten i »Beskrifning öfver Wermeland» (omkring 1700).

De bo i Skog och Mark, der Bälgar pusta nöd,
Der Hamrar pressa svett och Konster fälla tårar,
Der konst, med nöd och tvång, de hårda Bergen sårar,
Der sällan växer Säd, som ger tillräckligt bröd.
Dock har Naturen gjort, att födan än ej tryter,
När man med möda bröd ur hårda stenar bryter.

Erik Fernow i »Beskrifning öfver Värmland» (1773).

Några mena, at det blifvit kalladt *Wärimanland*, af Göthiska ordet *Wara*, *Wärja*, *Warast*, det är, vårda; aldenstund des inbyggare varit liksom Landets Landtvärnar-Män, som värjat Landet, som är en Gränseort emot Norrige, för fiendtligt infall — —.

Eric Tuneld i »Geographie öfver Konungariket Swerige» (1793).

Liksom deras lynne vittnar även deras dans, lekar och tidsfördriv om mycken lätthet, vighet och livlighet. Deras känslor och tänkesätt äro, ehuru överhuvud goda, dock ombytliga, mångfaldiga, artrika, som den natur, vilken omgiver dem. Detta gör glädje

och munterhet i samlevnaden, så att främlingar och rika ofta resa till Värmland för att hava roligt.

JOHAN M. BERGMAN i en rapport till Medicinalstyrelsen 1819.

Min hembygd har det lyckliga och egna, att till en stor del ännu alltid vara ett nytt land. Man skulle ej tro, att det var så länge sedan Olof Trätälja där först satte yxan till skogroten. Han går där än i dag. Landet hör till den norrländska naturen. Man ser dess grundritning av vatten och berg; långsträckta vattendrag och dalar, från vilka smärre sidogrenar förlora sig in åt bergen; emellanåt skog; utefter var större åbrädd eller sjöbrädd bygd; in i skogarna många spillda vatten, torp, sätrar, avlägsna fisken, svedjefall, kolmilor, grönskande stigar, som utmärka böndernas vintervägar. I största delen av landet har först järnet brutit bygd — —.

ERIK GUSTAF GEIJER i »Minnen» (1834).

Värmland motsvarar i stort Karlstads landshövdingedöme, det ligger väster om Närke, och har en ytvidd, som betydligt överskrider sistnämnda landskaps. Värmlands jord, lätt och sandig, är mindre fruktbar än Närkes, men där skördas dock tillräckligt mycket vete, råg och havre för att det ska räcka till värmlänningarnas behov. Dessa har f. ö. i potatisodlingen funnit ett bra medel att förebygga hungersnöd.

PHILIPPE LE BAS i »Suède et Norvège» (1838).

Det andas varmt från denna trakt. Väl höjer sig landet med tio- och tolvmilaskogar upp mot snöfjällen, och vintern är sträng och lång. Men det är Värmland ändå. Med eld röjde kung Olof Trätälja först upp landet, eld brinner alltjämt uti jorden där, flammar ur masugn, glöder på härd, gnistrar ur smedjan, där järnet hamras, medan snön täcker markerna. Eld lever ock i folkets lynne, i deras liv, deras sång, deras dans.

FREDRIKA BREMER i »Midsommar-resan» (1848).

Vi hade nu uppnått Värmland, den vildaste bland Sveriges provinser, ett tillhåll för björnar, vargar och älgar, ett paradis för gruv- och bruksägare — —.

HORACE MARRYAT i »Ett år i Sverige» (sv. översättning 1863).

Det ligger någonting storartat i dessa svenska järnverk med de dem tillhörande skogarna. Skogen till Storfors upptager över 40.000 acres. Skulle Värmlands träkol taga slut, så vore det också slut med landskapets gryende välstånd. Kolaren hålles här i tukt genom sin ärvda vidskepelse. Varje skogsmark har en skogsfru, som har uppsikt däröver. Det är icke många år sedan ingen värmlänning gick i vattnet för att bada utan att först sticka en kniv ned i stranden »för att binda Näcken», vilken jagades undan med några mystiska versar och påmindes om att »det satt stål i stranden». Brukspatronen själv förklarar visserligen, att sådana föreställningar blifvit utrotade genom den stigande hyfsningen; men hans yngste son, lilla Sven, berättade mig i förtroende, att en tomtegubbe bodde vid kvarnrännilen och att andra gossar, hans bekanta, ofta hade sett honom i hans grå rock och röd mössa.

HORACE MARRYAT i »Ett år i Sverige» (sv. översättning 1863).

Få provinser inom fäderneslandet torde förete så vitt skilda lynnen hos sina inbyggare som Värmland; där finnas sådana, vilka i egentligaste bemärkelse äro »män på järnrik klippgrund», allvarliga, starka till kropp och själ; där finnas ock andra, som med mera vekhet i lynnet förena mindre intellektuella förmögenheter, och där finns även en befolkning, som med lätt uppfattningsförmåga och livlighet i alla yttringar, skulle med skäl kunna kallas Nordens fransmän, nämligen Jössehäringarna — — —. Bergslagsbon är känd för sin stolthet, slättbon för sin böjelse för överflöd; Nordmarkingarna

äro mer hjälpsamma och enhälliga till uppoffringar. Fryksdalingarna äro kortväxta och mörklagda, då Älvdalingarna äro ljuslätta och mera långväxta. I allmänhet älskar värmlänningen sin fosterbygd och prisar den som »Kronan bland Svea Rikes länder», han är arbetsam och foglig, samt företagsam, kanhända mera rask än kraftfull och ihärdig — —.

»Historiskt-geografiskt och statistiskt Lexikon öfver Sverige», band VII (1866).

I dessa dalar, vid de brusande älvarna, bland bergen och i skogarna, lever en befolkning, idog, ihärdig och oförtruten, gästfri, oförställd, glättig, älskande sin hembygd ända till överdrift. Dessa förträffliga egenskaper, järn i viljan, levnadsmod och solsken i sinnet äro framför allt ägnade att framkalla stora män: också kan Värmland framvisa ett betydligt antal sådana.

Herman Hofberg i »Genom Sveriges bygder» (1896).

Värmland är den roligaste plats som finns på jorden. I Värmland växer det många vackra blommor. Vitsippor och blåsippor och syrener och liljekonvaljer. Och prästkragar. Pappa har en prästkrage på sig, när han predikar i kyrkan.
Pappa och mamma plockade så många blommor, när de var i Värmland. De tycker bäst om liljekonvaljer. — Jag önskar jag finge se dem!
Om jag finge gå till Värmland och plocka blommor!
Och det växer så fint gräs i Värmland. Inte gult buffalogräs som här, utan vackert grönt gräs, så mjukt som sammet.
Och i Värmland växer det så höga julgranar och många, många andra vackra träd. Och det finns så mycket stjärnor i Värmland, och de lyser mycket grannare än våra stjärnor gör.

Emigranten Anna Olsson i hennes bok »En prärieunges funderingar» (1919).

Värmlänningen, och särskilt jössehäringen, är känd för sitt öppna och glada lynne. Men Värmland är ett motsatsernas land med Skåne-sommar i söder och Lapplandsvinter i norr, med ljusa och gästvänliga dalar och mörka och ödsliga fjällskogar. Musiken till Jösse härads polska, väl den mest temperamentsfulla av alla svenska danser, går i sin första repris i virvlande dur, den andra går lika avgjort i moll. Sådan är värmlänningen. Hans lynne är ljus och skugga, moll och dur. Hur hade han eljest funnit det »så lustigt att leva och bo» i Värmland, och hur hade han eljest blivit den spelman och poet han så ofta är, även om han ingen fela har och lik Gösta Berling kan påstå, att han aldrig skrivit en rad poesi!
Men »prosa är livets kärna» även i Värmland. Att fantasiens himmel välver sig så skimrande över det vardagsmödans land, som utbreder sig mellan Letstigens älv och Norges gräns är dock icke dess minsta lycka. Och måtte aldrig Näset bli en så välsignad kornbod, att inga skepparhistorier frodas på dess stränder och inga ögon söka drömmens blå horisonter, och måtte aldrig vardagsmödan bli värmlänningen så tung, att han inte förmår prisa livet med en hög visa eller ett kraftigt jössehärskast!

Valdemar Dahlgren i STF:s årsskrift 1928.

I Värmland, i värmlandslynnet, där gå glädjen och sorgen par om par; där äro skratt och gråt två vänner, som alltid följas åt. Denna ständiga skiftning i värmlandslynnet är som en återspegling av nordälvdalens soliga, glada östra strand och den skuggtyngda, melankoliskt mörka västra stranden. Värmlandslynnet är nyckfullt som vattnet i Daglösens sjö, än solblankt stilla, än böljande oroligt med lommars hjärtebeklämmande ångestskrik. Det kan vara yrande, virvlande muntert som ett jössehäringskast och en hallingdans, och i nästa nu tungt som en kvarnsten om en hals och som hjärteve. Det kan vara som kavaljerernas och herrgårdsungdomarnas nöjesdans kring

Lövens långa sjö men också som det tigande allvaret i finnskogsbygd, det kan vara bullrande godmodigt och uppsluppet som skrattet ur en brukspatronsmage men också som frysande hunger i ett par fattiga torparögon. Värmlandslynnet är skiftande som landskapet självt och som dess bebyggare.

Helge Kjellin i »Det värmländska folklynnet» (1935).

Den typiske värmlänningen är en myt, uppfunnen på herremanskalas, samt spridd över landet i massupplaga tack vare vår herrgårdslitteratur.

Fale Bure (Henning Olsson) i »Karlstads Stifts Julbok 1940».

Värmland är varken skönare eller härligare än de övriga bland Svea rikes länder. Dess natur är inte vackrare, dess befolkning inte mera begåvad än i flertalet andra provinser. Värmland är ett vanligt svenskt landskap. Det räcker.

Jalmar Furuskog 1939.

I Värmland mötas, utan mildrande övergångar, den norrländska landskapstypen och den mellansvenska, skogsbygd och slättbygd, med allt vad detta innebär av olikheter i flora och fauna. Provkartan på svenska landskapstyper är i Värmland så fullständig, att det endast är kalfjället, som fattas, för att serien skulle vara hel och landskapet det Sverige i miniatyr, som det fått gälla för att vara. — Men när den utomordentlige värmlandskännaren Jalmar Furuskog — själv inte infödd värmlänning — kallar Värmland för »ett vanligt svenskt landskap» innebär detta något av en undervärdering, som infödingen ogärna går med på, trots tillägget att »detta är nog». Vi ha nu en gång så vant oss vid att i det egna landskapet se »kronan bland Svea rikes länder» att vi inte gärna nöja oss med någonting mindre.

Nathan Hedin i »Fryksdalsprofiler och annat värmländskt» (1945).

En skåning, som var på besök skrev så här: »Han bor på en nästan lodrät tomt. Vid en väldig sjö.» Medan min hustrus norska vänner plägar säga: »Det var ju roligt att här inte är alldeles platt! Och att du i alla fall ser lite vatten.»

Tage Aurell om sin hembygd Mangskog.

På gårdsbacken, som sluttade ned mot Jangen, stod de långväga fotvandrarna och såg på skymningsblånaden över åsarna mittemot. De sade i brist på bättre: »Vad här är vackert!» Moran log litet avvärjande: »Ja, det säjer alle, men vi som bor här jämt, vi ser'et ju inte.»

Eva Wennerström-Hartman i »Värmlandsbygd» (1951).

Det anmärkningsvärda är att man på andra håll i landet i allmänhet böjt sig för de höga tankar, som folket kring Klarälven har om sig. Man uppfattar dem inte direkt som utslag av ett oberättigat provinsiellt självmedvetande. Betecknande för hur man rätt allmänt reagerar inför värmlänningens starka hembygdskänsla är, vad en dam från huvudstaden bekände i ett bidrag till Iduns Värmlandsnummer 1932. Det heter där: »När jag är i främmande land och tänker på svensk naturs egenartade skönhet, så ser jag en bit Värmland. Det är det svenskaste jag vet. En fyllig, ståtlig skönhet utan dysterhet, en skönhet som växlar och ler, men inte blir smånätt . . .»

Harald Elovson i »Värmland» (1956).

Höststämning vid sjön Racken. Oljemålning av Fritz Lindström. Privat ägo.

VALLFARTSMÅL OCH VILDMARK

En svit bilder kring Värmland av idag

Foto: ERIK LILJEROTH Text: RICHARD HOLMSTRÖM

S
3216

2 Trähanteringen präglar dagens Värmland. Vid Vänerns kuster har vuxit upp industridistrikt av norrländska format.

Här en bild från Skoghallsverken, Hammarön, centrum för Uddeholms AB omfattande skogsindustrier.

Vänern, Vättern och Torneträsk i all ära, men internationellt sett mest kända av svenska vatten är Frykensjoarna. Anledningen ligger i öppen dager – Selma Lagerlöf! Än i dag vallfärdar folk från världens alla hörn till Mårbacka vid Sunne för att se den miljö, där hon skrev och om vilken hon skrev. Fryksdalen och Frykensjöarna, traditionellt utpekade som en geografisk och kulturell centralbygd i Värmland, har författarinnan själv koncentrerat beskrivit,

nämligen i »Gösta Berlings saga» (1891). Där heter det bl. a.: »En ståtlig och härlig sjö är han. Många äro de fartyg och timmerflottar, som färdas där, sent får han tid att gå i vintervila, sällan förrän efter jul. Ofta är han också i vresigt lynne, han kan skumma vit av vrede och vräka omkull segelbåtar, men han kan också ligga drömmande lugn och avspegla himlen.» Bilden ovan visar en utsikt från Fryksdalshöjden. Kyrkan till höger är Västra Ämtervik.

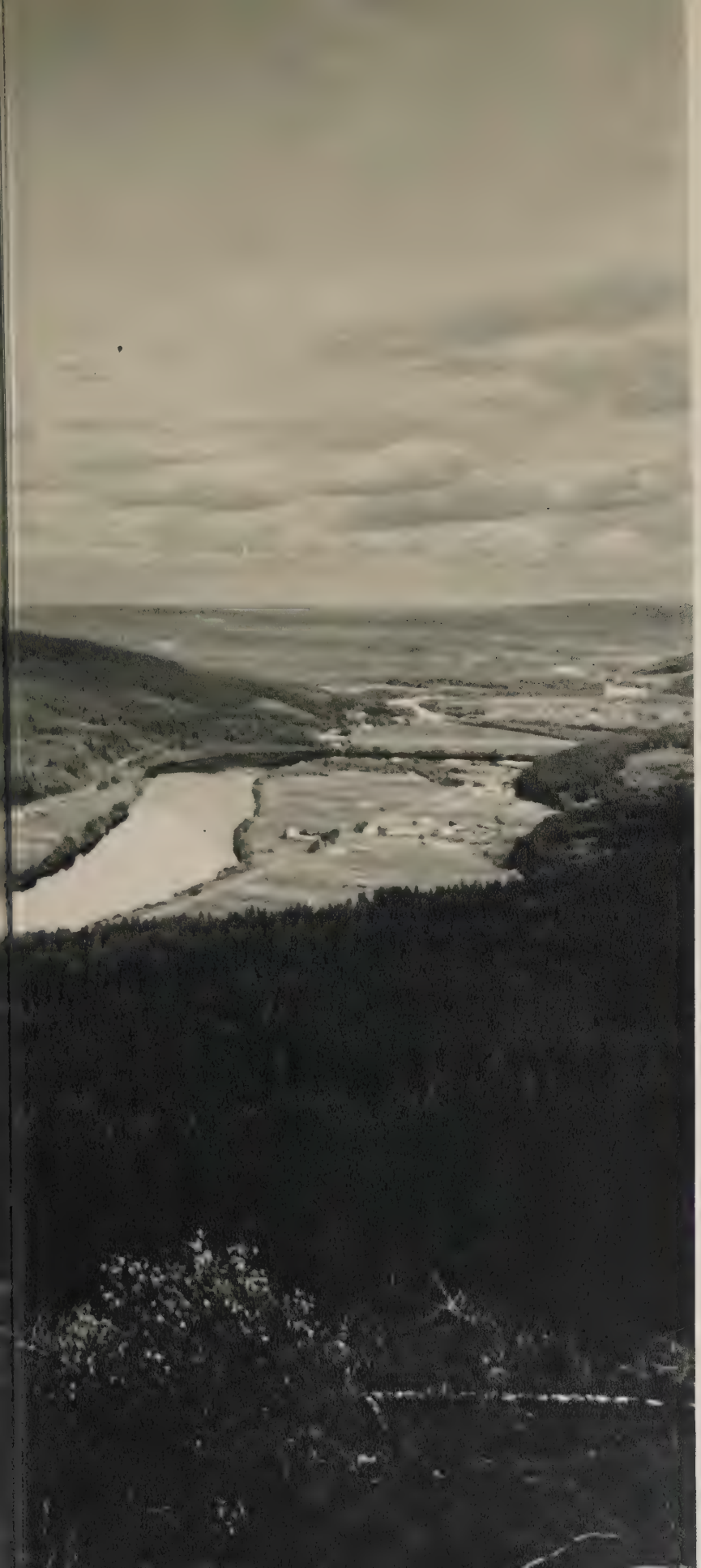

Om Fryksdalen kanske något oegentligt kommit att betraktas som inkarnationen av det leende, romantiska och oansvarigt glada (»det gick som en långdans av nöjen runtom Lövens strand») har Klarälvsdalen å andra sidan fått den alltför generella prägeln av att vara mörkt vildskogsland. Det är olika med vildskogsprägeln nämligen längs Klarälvens långa lopp, som leder från ljus ekskogsregion till nordsvenskt barrskogsområde och de tidiga nattfrosternas land. Klarälvsdalen i våra dagar har betydelsefulla tätorter och utövar en allt större dragningskraft på turister såväl sommar som vinter. Och mycket tyder på att Klarälvsdalen i forna tider hade större lockelse för nyodlarna än vad Fryksdalen hade. De lätta jordar, som Klarälven genom tiderna byggt upp, passade troligen dåtidens primitiva jordbruksredskap bättre än de styvare jordarna vid Frykensjöarna.

Bilden visar en utsikt från Dörrfjället över älvens dalgång. Älven går fram i serpentiner av en karaktär, som geologerna (men förvisso icke bönderna!) brukar beteckna som klassiskt skön.

Utmarksväg präglad av ålderns patina. – *Vänstersidan:* Forsen dånar i Varån, ett av Klarälvens tillopp vid norska gränsen. – *Nästa uppslag, vänster:* Skogsutsikt vid Filipstad. – *Höger:* Lövskogskransade insjöidyller av detta slag präglar framför allt västra Värmland. Inte för inte talar värmlänningen Esaias Tegnér om »... du förtrogna björk, som hänger ner över dalen de gröna lockar».

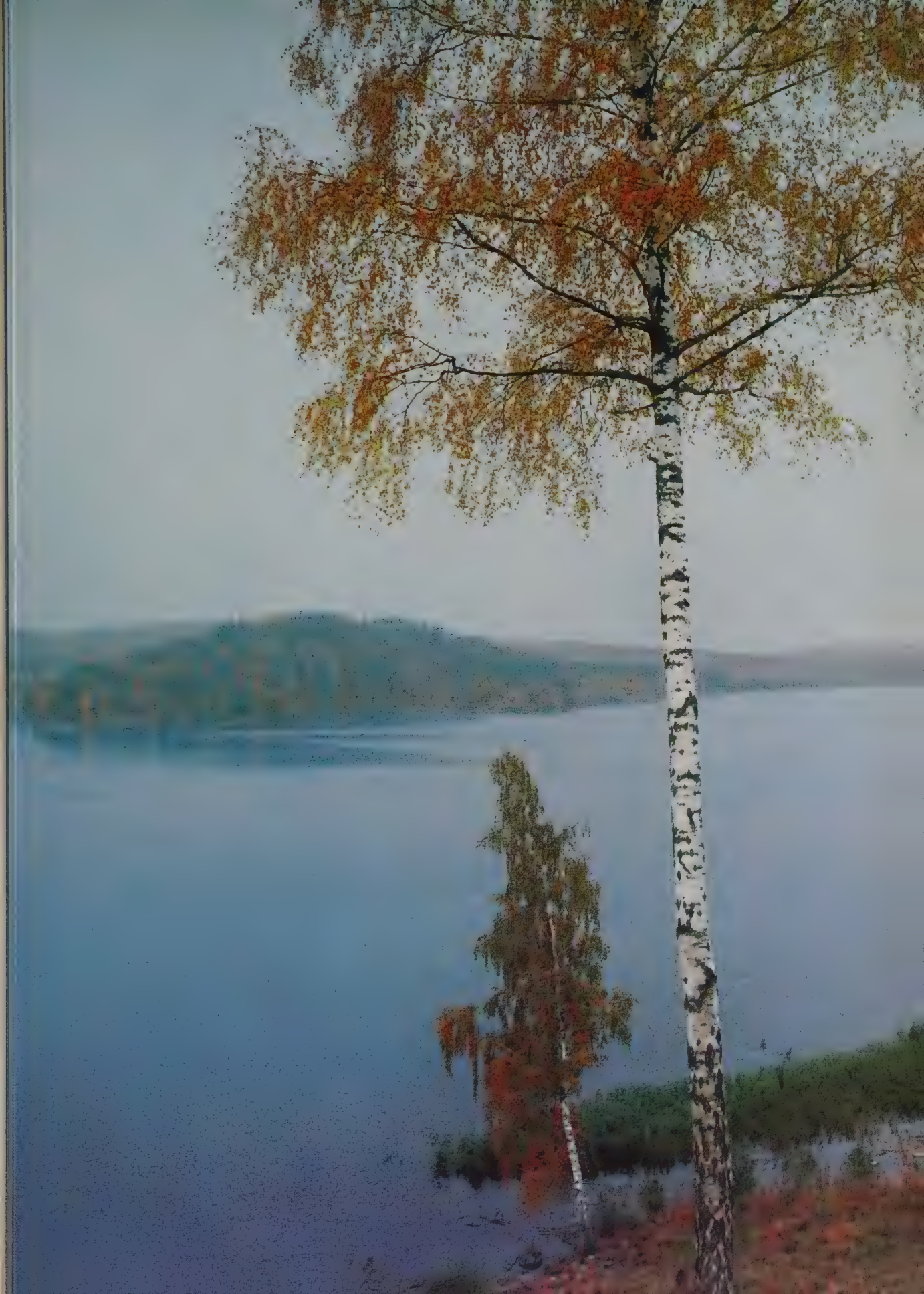

Skogsindustrin med allt vad därtill hör är en viktig grund för svenskt välstånd. Dra undan det stödet, och framtiden kommer att te sig mycket oviss för vårt land. Skogsmarken upptar mer än hälften av landets areal, inkomsterna från skogsbruket ger 10 procent av nationalinkomsten, och värdet av exporterade skogsprodukter är 30 procent av totala exporten. Tydligare kan knappast sägas att denna industris möjligheter att hävda sig internationellt berör oss alla både nu och i framtiden.

Bland Värmlands företagare inom detta gebiet spelar Billeruds AB en betydande roll. Redan 1883 stiftades bolaget, och koncernen har nu vuxit så att den förfogar över mer än 305.000 hektar produktiv skogsmark. Bruken och sågverken är spridda över Värmland och angränsande skogsprovinser. Uppslagets bilder är tagna vid ett 1965 igångkört, för Norden unikt, centralrenseri vid Gruvöns Bruk. Anläggningen består av en sorterings- och en barkningsdel, och dess årliga kapacitet om 800.000 fastkubikmeter kan fördubblas. *Färgbilden ovan* visar ett perspektiv från manöverhytten på en av de traverskranar, som bär veden till sorteringsverken. Därifrån leder produktionskedjor till såväl Gruvöns Bruk som det närbelägna Slottsbron. – *Högersidans bild* visar timmermagasin vid Gruvön.

Säffle, vid Byälvens utlopp i Vänern, är som stad en ungdom men som kulturbygd en åldring, något som de talrika fornminnena vittnar om. Nu präglas samhället av viktig industriaktivitet och av en hamntrafik, som kan bli än mer betydande, när planerna på bättre kanalförbindelser med Västerhavet realiseras.

De bägge bilderna nedan visar överst Säffle stadshus, därunder Säffle kanal.

Högersidan: Byälven vid Säffle med timmerintaget till Billeruds Bruk i förgrunden.

Nästa uppslag: Ett avsnitt vattenslipade Vänerklippor. Mer havskust än insjöstrand.

Denna pastorala idyll – blommande ängar på Värmlandsnäs, Värmlands största slättland och äldsta åkerbruksbygd, ger väl knappast några associationer till sjöfart och skepparliv. Men ändå är det ett faktum att just Värmlandsnäs varit ett stort centrum för den bondeseglation, som före båtmotorns och långtradarens tidsålder satte sin prägel på innanhavet Vänern. Framför allt från socknar som Eskilsäter, Millesvik, Ölserud rekryterades många bondsöner till vänerskutorna, och de hade det inte slitsammare till sjöss än hemma på åkern, snarare tvärtom. När det vårades och isen släppte gick de till sjöss, till jul kom de hem igen med pengar på fickan och fyllda av historier om de säll-

sammaste upplevelser. I dag går bondsönerna till industrin, flyttar in i radhus i brukssamhällena, stämplar in och stämplar ut och drömmer på fritid om ett torp på landet, om fred och ro, om ett gäddvatten och om en potatisåker.

Nästa uppslag: Den del av Värmlands befolkning, som hämtar sin inkomst av lantbruk minskar här som på andra håll. Många småbruk skulle inte kunna existera lönsamt, om inte skogen gav stötta. Bilderna är från Arvikatrakten, en småbrukarbygd, delvis en avfolkningsbygd. Kommunsammanslagningarna är där ett problem, sjöarna skiljer.

Som på få andra ställen kan man i Borgvik ana atmosfären av ett gammalt bruk. Nuvarande ägaren, Billeruds AB, har inte bara blåst liv i bygden och förvandlat Borgvik till ett modernt skogsbrukssamhälle, därutöver har man mäktat med att pietetsfullt konservera lämningarna av vad som gammalt och fornt är. Herrgården, uppförd i karolinsk stil troligen kring sekelskiftet 1700, har moderniserats och är nu bostad för platschefen. Den gamla »Kungskvarnen» har för dryga pengar, delvis insamlade på frivillig väg, blivit en hela traktens festlokal—restaurang, sammanträdeshus, bio, teater. Och vid vattenfårans mossiga klippblock står resterna av en sekelgammal masugn och ett bessemerverk *(vänstersidan)* — minnen från brukets storhetstid på 1800-talet.

Som Värmlands enda mer fullständigt bevarade rokokoanläggning i sitt slag brukar man beteckna Västra Smedbyns herrgård, Kila socken. Enligt en inskrift i förstugan uppfördes huset med sina dubbelflyglar och andra ekonomibyggnader 1762–64 av assessor Bengt von Echstedt, en man, som på sin tid nämndes med vördnad i bygden bland annat för sitt levande kyrkointresse. Genom en serie samverkande omständigheter har herrgården kunnat till vår tid bevaras praktiskt taget intakt. Nuvarande ägare är Värmlands museum. Herrgården är pietetsfullt restaurerad och inredningen rekonstruerad på så vis att man här sammanfört möbler, prydnadsföremål, husgeråd och annat av det slag, som nämns i bouppteckningarna från husets storhetstid.

Borgviks hyttruin skymtar bland höstliga lövmassor. Som en kuriositet kan nämnas att detta sedan länge nedlagda bruk bland sina leveranser kan anteckna sådana till Eiffeltornet i Paris. Svenskt järn har som bekant av ålder haft gott rykte. Ett återsken av detta hittar man i en roman från 1830-talet, där bl. a. inträffar att två herremän besöker ett värmländskt bruk. En av dem tog en spik och böjde den länge fram och tillbaka, innan den brast. »Han lät därpå anställa det vanliga försöket, att i provstolpen sammaledes bryta en järnstång, och han fick därvid ny bekräftelse på den kända sanningen, att svenska järnets inre godhet överträffar varje annan sort» (ur Jon Engström, »Förbundsbröderna», 1833–34).

Stora salen i von Echstedtska gården, Västra Smedbyn. Väggarna är här försedda med ingalunda oskickligt utförda målningar, flertalet med bibliska motiv. Till sin karaktär och sina färger skiljer de sig från huvudparten av gårdens övriga dekor, som är ren, oförfalskad glad rokoko. Som upphovsman till salens målningar har man pekat på den mästare, som på 1760-talet, alltså vid tiden för gårdens tillkomst, dekorerade i Kila kyrka, nämligen Hans Georg Schüffner i Åmål, son av en sachsisk krigsfånge *(se nästa uppslag)*.

Bland husets övriga målningar märks i förstugan två s. k. dörrväktare, ståtliga grenadjärer i uniformer från kung Adolf Fredriks tid. Motivet dörrväktare förekommer litet varstans i Mellan-Sverige och övre Sverige, och i regel rör det sig om barska uniformsklädda figurer, som till skillnad från Västra Smedbyns stillsamma grenadjärer hotande

höjer sina vapen – yxor, klubbor, svärd eller lansar. I anslutning till figurerna finns också många gånger en liten vers, som ytterligare understryker dörrväktarens roll av hemmets skyddspatron. »Jag heter Knut, den som Illa Låter den kiör jag uth», är en formulering, som i olika varianter återkommer. En annan version anför namnet Olof. »Iagh heter Olof Rut, Jag rider neder alla som komma och intet wet hut.» Namnen Olof och Knut associerar till de medeltida skyddshelgonen med samma namn; säkert är att den symbolik, som dörrväktarna representerar har gamla anor. Värmland hör till de svenska landskap, där dörrväktarmotivet påträffas, det är emellertid Dalarna och Hälsingland, som ger de flesta exemplen. I både bondgårdar, herrgårdar och slott finner man dessa dörrväktare. Ett Västra Smedbyn närliggande exempel erbjuder Liljeholmens sjuttonhundratalsherrgård, Östergötland.

Glava kyrka [illegible] som uppförde det nya templet [illegible] Man [illegible] kyrkan [illegible] och den prydde [illegible] fick den målningar [illegible] Hans Georg Schüffner, en vid den tiden [illegible] kyrkodekoratör i Värmland och på Dal. [illegible] i Glava [illegible] helvetesavbildning, som i fantasi [illegible] söker sin like. På avsnittet [illegible] ser vi hur de osaliga plågas av [illegible] H. G. Schüffners framställning [illegible] hemvist

Färgbilden ovan: Glafsfjorden vid Jössefors. Insjöidyller av detta slag är förvisso inte sällsynta i västra Värmland, där de talrika och stora sjöarna i många fall varit det som hållit samman socknarna och enat bebyggelsen.

Högersidans bild: Västra Värmland är gränsland och har genom seklerna många gånger fått pröva på krigets vedermödor både i fråga om direkta krigshandlingar och den egna krigsmaktens inkvarteringar, utskrivningar och rekvisitioner. En erinran om forna orostider utgör Eda skans mellan Bysjön och Hugn. Anlagd som befäst fältläger 1657 blev Eda skans sedermera vid ett par tillfällen utvidgad och förbättrad och var tre gånger i strid. Efter unionen med Norge 1814 miste skansen sin betydelse och lades ner. I vår tid har skansen emellertid restaurerats, och en reliefkarta har satts upp som visar skansens utseende före 1809 års ombyggnad.

Nästa uppslag, vänstersidan: Glafsfjorden har genom Säffle och Trollhätte kanaler förbindelse med världshaven. Silhuetten av kranar och fartygsskrov vittnar därom. Bilden är från Jössefors. — *Högersidan:* Från sjön Racken.

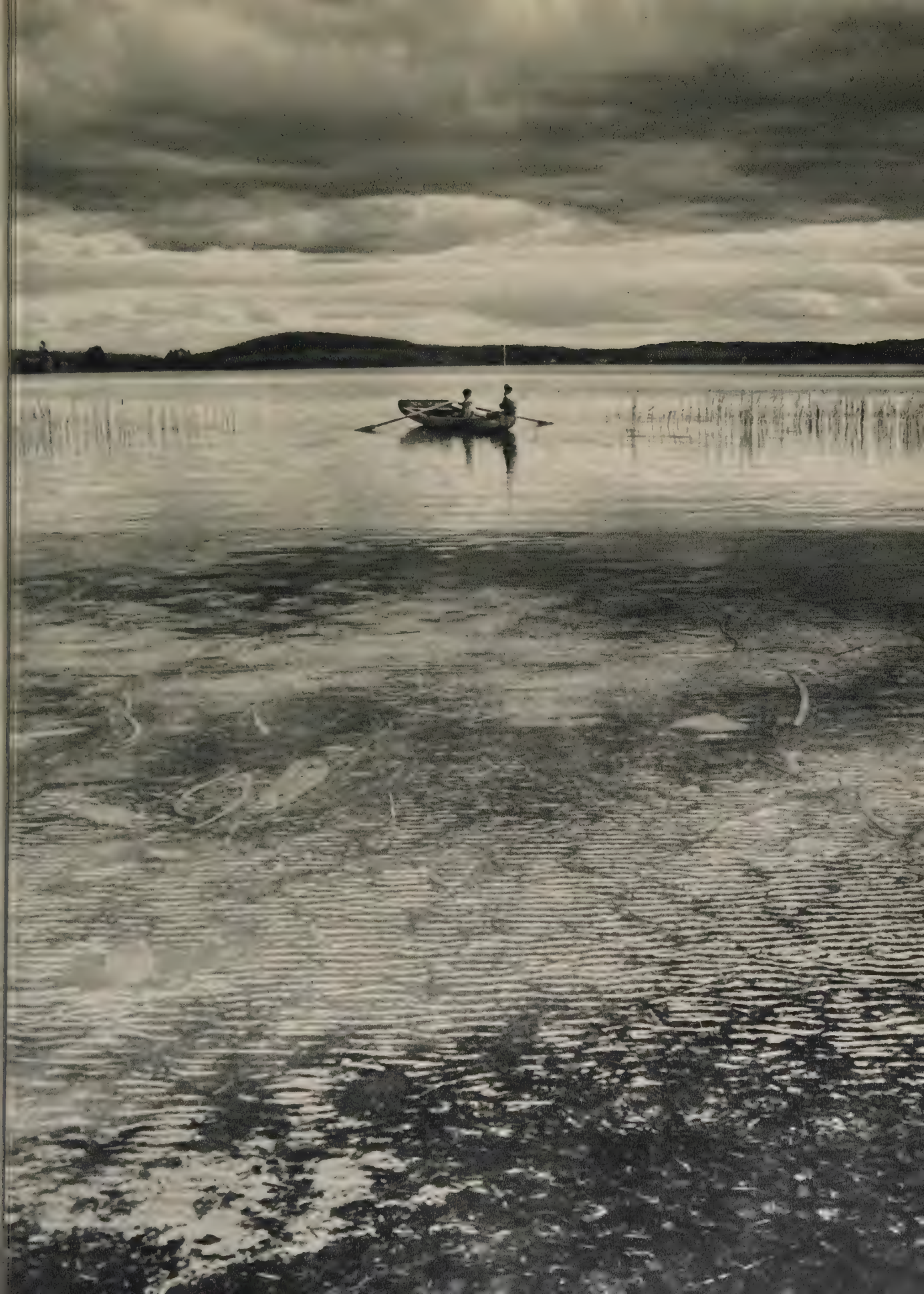

En byväg, som i sina slingringar nästan bryter nacken av sig, för fram till skulptören Arvid Knöppels djurpark Knöppelsåsen i Värmlands-Sälboda. Begreppet djurpark har i vår tid fått en ganska fadd klang, men det man här möter är ingalunda något vanligt tingel-tangel utan något så fint som ett reservat för nordisk vildfauna. Här finns björn, lo, järv, utter, mård och älg, här finns kronhjort och dovhjort, rovfågel, vildgäss och en hel del annat. Alla internerna har det gemensamt, att de som modeller intresserar konstnären Knöppel. I de studier han bedriver duger inga halvmesyrer, han måste oavbrutet ha djuren inför ögonen, bokstavligen talat känna deras ragg och fjäderskrud. Betecknande är att i anslutning till parkens lodjursbur har inretts en ateljé stor nog att ge en skulptör svängrum.

En spegelram växer fram på arbetsbänken. I bakgrunden bidar några julgrisar slutgiltig form och färg. Scenen är en konstnärsateljé i Arvikatrakten, där sådana ateljéer är talrikare än någon annanstans på svensk landsbygd. Av ålder är Jösse härad ett kärt tillhåll för kulturarbetare av alla slag. Träsnidaren nedan är Bo G:son Fjaestad, Rackstads-kolonien.

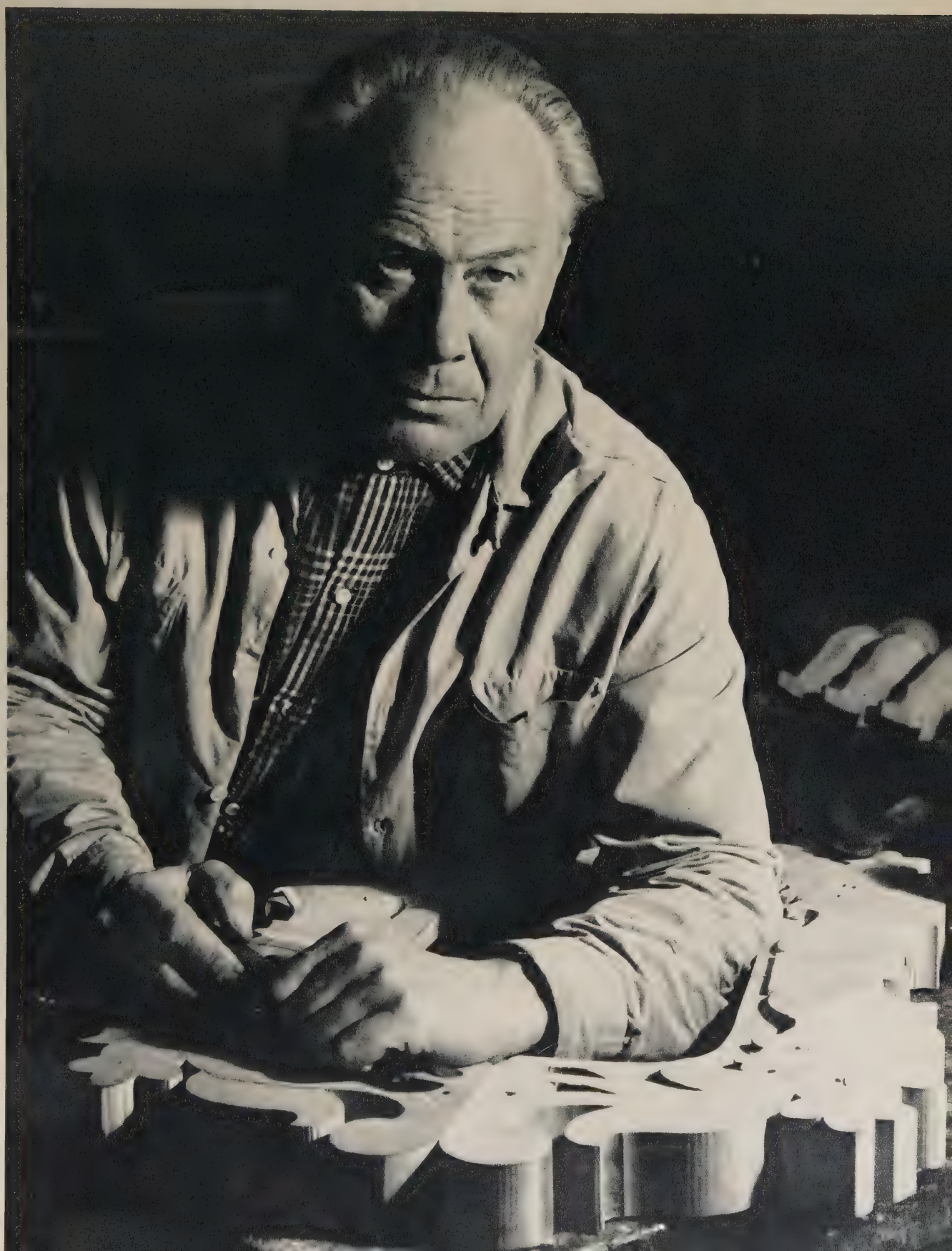

Skalden Carl August Nicander, som 1824 besökte Arvika hittade mest fallfärdiga hus, »lika dödskallar med rysligt tomma ögonhål». Det var elakt sagt men kanske rättvist. Gustaf Fröding gjorde Arvika den äran i åttitalets slut och fann ett avsevärt förvandlat samhälle, som t. o. m. kunde tänkas överglänsa självaste Karlstad. »Där ska finnas karlar», skriver han, »som kunna stoppa ett halvt dussin av Karlstads tätaste gubbar i fickan utan att märka att de i

någon nämnvärd grad vuxit i soliditet. Så viskas det åtminstone av patriotiska arvikabor.» Naturligtvis tog tidningskåsören Fröding till i överkant, och det var väl också roligt kunna ge de dryga Karlstadsborna en liten känga, men hans panegyrik speglar dock det faktum, att Arvika under senare delen av 1800-talet, och framför allt sedan man fått järnväg, utvecklats kraftigt. Arvika hade blivit inte bara ett köpcentrum utan också en industriort av betydelse. Utvecklingen går än i dag efter samma linjer. Stadsprivilegier fick man så sent som 1911.

Ovan: Arvika från Storkasberget 188 meter över havet. Mörk skog ramar in den ljusa staden, bergåsarna döljer effektivt det rika sjölandskapet. – *Vänsterbilden överst:* Arvika är en parkernas och grönskans stad. – *Därunder:* Norr om Arvika stadskärna ligger Jössefors, ett Billerudsbruk. Där tillverkas bl. a. råvara för framställning av rayongarn, rayonull, cellofan. – *Nederst:* Ännu en Storkasutblick. Bergshöjderna är kvarstående partier av en gammal landyta.

»Den gamla prägeln av hantverks- och handelsstad är inte förlorad. Och det charmfulla och för Arvika karakteristiska är de otaliga förbindelselinjerna mellan industri, hantverk, konsthantverk och konst. Gränserna finns naturligtvis, men de är merendels flytande på ett sätt, som både är sympatiskt och befruktande.»

EVA WENNERSTRÖM-HARTMANN i »Värmlandsbygd» (1951).

En resande iakttagare, Ferdinand Ludvig Borgström, som 1845 med argusögon inspekterade Jösse härad prisar vackert jössehäringarna men har inte mycket gott till övers för Arvika. »Sedan Arvika köping blev anlagd har inte endast en gränslös lyx spritt sig därifrån utan ock ett förskräckligt sedefördärv», antecknar han. Reflexionen som sådan känner man igen från andra håll, det var en ömt omhuldad uppfattning att allmogen skulle leva i renhet och oskuld och avstå från sådana livets ytterligheter som vackra kläder, snus, brännvin och kaffe. I fallet Arvika kommer därtill att bönderna med någon misstro såg detta nya samhälle. Vad skulle de där köpingsborna leva av, månntro? Det nya Arvika fick med andra ord tidigt dåligt rykte. Gamla domböcker vittnar dock om att arvikaborna inte på långa vägar levde upp till den air av Sodom och Gomorra som tillvitades dem.
Arvikaiakttagaren av i dag finner en glad, ljus och effektiv stad. Affärsströgens skyltfönster tävlar med kungliga huvudstadens i modernitet, inslaget av ungdom är påtagligt. Men så är ju också Arvika en viktig skolstad.

Högersidan: Kölaälven nära Köla kyrka. Här är vi inte långt från de trakter, där skalden Carl Jonas Love Almqvist prövade på att leva bondeliv under en tid av sitt liv. Han höll till i Skillingsfors och senare i Grafsund. »Trakten är just icke leende», skriver han i ett brev. »Branter och omätliga skogar! Men emellan dem i en djup dal ett långt vattendrag med många vikar och holmar, och stränderna rikt klädda med lövskog. När man från någon höjd betraktar alltsammans, fattas man snabbt av denna naturs fruktansvärda allvar. Men i detsamma märker man de mildaste lunder vid klara vikar, och i hjärtat uppgår en håg att kalla det hela själva Leendets Dal.» – *Nedan:* Från skiljestället Oleby i Övre Fryken.

Timmer är det som präglar dagens Värmland. Timmer och åter timmer. Timmer på hyggena och vid vägkanterna. På lastbilar och trailers. I älvar och sjöar. På fartygsdäck och järnvägsvagnar. I sågverk och massafabriker. Uttryckt i överskådliga siffror kan sägas att Värmland till mer än sju tiondelar är täckt av skog, och att var fjärde värmlänning för sitt arbete är mer eller mindre beroende av skogen. Den årliga tillväxten rör sig om mer än 5 miljoner kubikmeter. Bland flottningslederna utgör Frykensjöarna en viktig länk. *Bilderna på detta uppslag* är från Fryksdalens Flottningsförenings skiljeställe i Oleby, Övre Fryken, där man kan få se timmer till övermättnad.

»Du mina tankars lif, min önskestjerna / Du stolta, sköna, glada Rottneros. / Jag diktade Miljoner verser gerna / Om detta kunde bidra till ditt ros . . .» Så skaldade Selma Lagerlöf en gång i sin ungdom om det herresäte, som i hennes »Gösta Berlings saga» skulle bli Majorskans Ekeby och kavaljerernas tillhåll. Dikten hör väl inte till hennes mer odödliga alster, men nog skriver man gärna under på andemeningen i det lilla stycket. Rottneros blev under major Svante Påhlsons tid, främst genom den kollektion av nordisk skulpturkonst, som han hopbragte till en sevärdhet av internationellt mått, och Rottnerosparken har mycket riktigt blivit ett av Värmlands stora turistmål.
Färgbilden ovan: Fyra detaljer från Carl Milles' Orfeusgrupp utanför Konserthuset i Stockholm har återuppstått i Rottneros park, gracila kvinnofigurer, framställda i spelande vattenkaskader. Här är en av dem.
Högersidan: Inte mindre graciös är Per Hasselbergs marmorskulptur Näckrosen, här beundrad av fyra nunnor.

Det har aldrig bott några kavaljerer på Rottneros, lika litet som någon majorska Samzelius, förklarar Värmlandskännaren Nathan Hedin, förmodligen till mångas stora besvikelse. Selma Lagerlöf behövde helt enkelt ett högkvarter för de värmländska äventyrare, som sysselsatte hennes fantasi, då hon förberedde romanen »Gösta Berlings saga». Och vad kunde då passa bättre än Fryksdalens mest traditionsrika herrgård? Rottneros blev Ekeby. Men den romantik, som omstrålar Ekeby, har levat vidare på Rottneros i vår tid. Då en ny huvudbyggnad skulle uppföras i stället för den, som brann 1929, uttalade Selma Lagerlöf som sin åsikt, att huset borde se värdigt och imponerande ut. Rottneros ägare, majoren, fil. dr Svante Påhlson, tog verkligen hennes råd ad notam. Det vi nu ser är ett sannskyldigt empireslott *(översta högra bilden)*.

Vänstersidans bild: Ett hörn av Carl Eldhs parterr med denne konstnärs bägge granna kvinnogestalter »Dansen» och »Ung flicka». Den förra hittar vi också på balustraden vid Stockholms Stadshus.

Det berättas, att när Selma Lagerlöf erbjöds återköpa Mårbacka blev hon flitigt avrådd. Kom hon inte ihåg, hur tungarbetad och besvärlig gården var? Hur skulle hon orka med en sådan möda, när till och med stora starka fryksdalsbönder gått bet på uppgiften att sköta egendomen. Men den envisa Selma framhärdade, det var hos henne en gammal önskedröm att återförvärva släktgården. Snart fann hon dock att manbyggnaden inte räckte till, och när ombyggnad kom på tal, mognade hos henne beslutet att skapa ett hus, som efter hennes död kunde stå som en värdig minnesgård. Av den gamla låga 1700-talsbyggnaden blev inte mycket kvar, en del har beklagat detta, men författarinnan har antytt att, då hon skapade sitt Mårbacka var det inte bara egna önskedrömmar som drev henne, utan också hennes gamle faders. Mårbacka förvaltas nu av en stiftelse *(mittbilden till höger)*.

Nedersta högerbilden: Geijersgården i Ransäter har väl inte samma ståtliga yttre som Rottneros och Mårbacka, men på gårdens litterära och kulturella förflutna kan säkert ingen klaga. Här är Erik Gustaf Geijers barndomshem, här har samlats minnen från hans liv, men också från kulturkretsen kring F. A. Dahlgren.

Nästa uppslag: Klassiska utsikter från Tossebergsklätten. Om Fryksdalsnaturen skriver Selma Lagerlöf i ett brev 1891: »Dock är här vackert, men jag tänker att skönheten mest beror på att utsikterna äro så vidsträckta att ljus och luft ha utrymme att framtrolla de underbaraste färgskiftningar . . .»

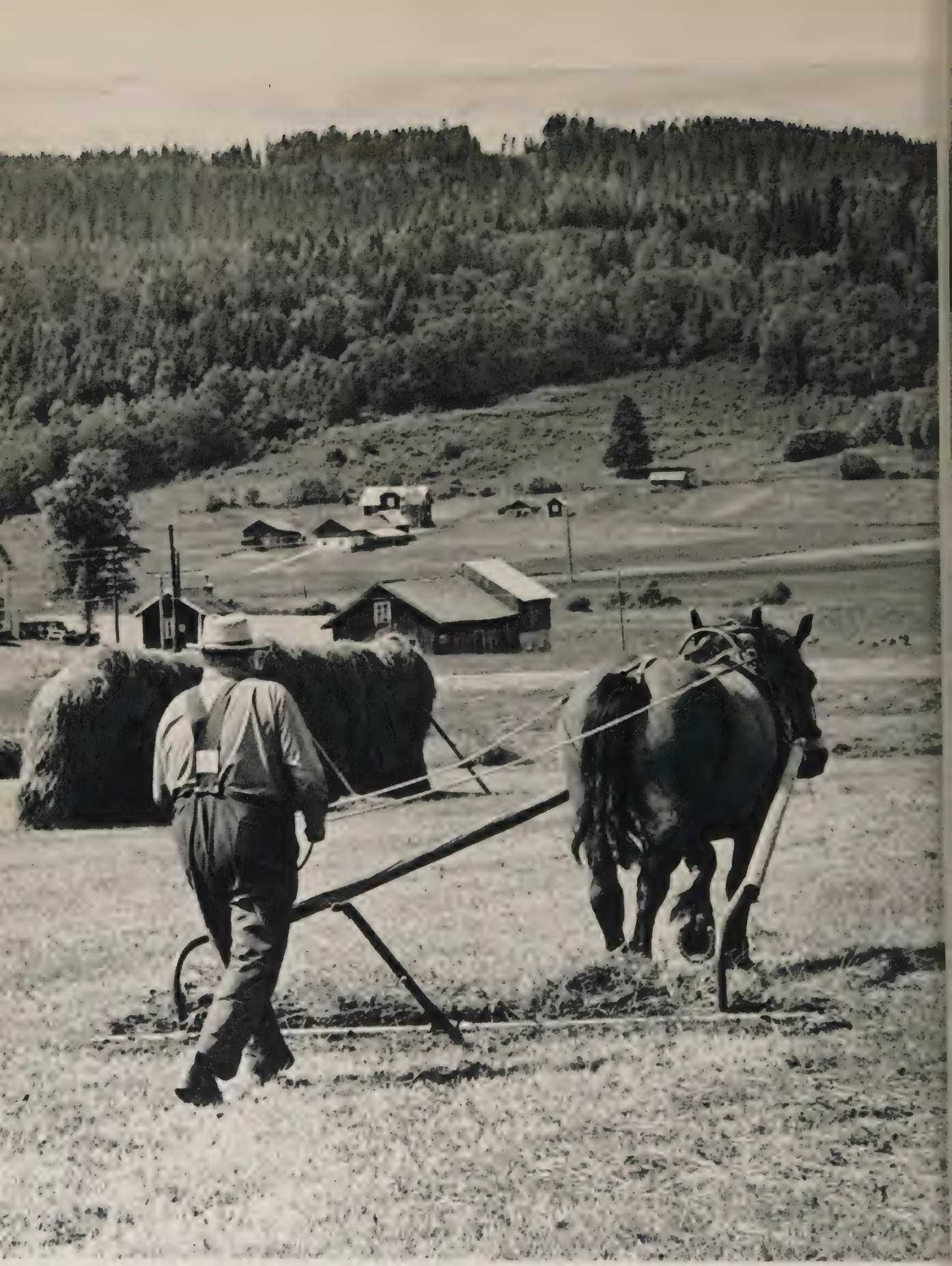

»Hävdas jorden till åkerbruk, belönar den här rikligen de arbetandes möda; nyttjas hon till äng, frambringar hon de kostligaste örter och ymnigaste grässlag; – – –. Få platser finner man här alldeles öde.» Så skriver Emanuel Ekman i sin Värmlandsskildring 1765, och det kan väl gälla än, även om en kraftig tendens till flykt från landsbygden och just jordbruket gör sig märkbar. Antalet små brukningsenheter minskar, medelåldern bland bönderna stiger, åker läggs igen och förvandlas till skog, betesmark, vägar eller industritomter. Så mörknar landskapsbilden, skogen griper om sig, och ödestugor i obygderna säljs som fritidsställen. – *Ovan:* En gyllene skördetröska surrar över gyllene fält vid sjön Norra Hyen. – *Vänstersidan och nästa uppslag:* Arealmässigt dominerar vallväxtodlingen.

P 95651

Det bör ha varit Selma Lagerlöf, som på allvar öppnade turisternas ögon för framför allt Fryksdalens skönhet. I hennes egna kommentarer lyser dock här och där fram ett sorts tvivel på att hennes hembygd kanske trots allt inte var så vacker, som hon målat den. Hon oroade sig för att folk utifrån skulle känna besvikelse – vad hade Fryksdalen, eller för den delen hela Värmland, att ställa upp mot Alpernas väldighet, tyska riddarborgar eller egyptiska minnesmärken?
Men författarinnan kunde sparat sin oro. Den allt stridare främlingsströmmen vittnar om, att man överlag funnit Värmland vara värt en resa. Undan för undan byggs nu turistorganisationen upp, man inrättar campingplatser, stugbyar, rastplatser, ordnar fiskevatten och färdleder. – *Vänstersidan:* Folkhemsidyll m/65 på Fryksdalshöjden. Klassisk utsikt, purfärsk bil. – *Ovan:* Dessa gemytliga farbröder studerar folkvimlet i Sunne köping, en sluss för resandeströmmen men inte bara genomfartsort.

Ovan: Riddarsalen på herrgården Apertin är präglad av 1600-tal; här möter vi en för Värmland sällsynt interiör. Plafondmålningen visar solguden Helios på färd över himlavalvet; han åker fint i vagn efter vita hästar. Bland fasta 1600-talsinventarier märks en balustrad (den ses i förgrunden på vår bild), om vars funktion meningarna är delade. Är det en musikläktare, en sorts »bardisk» för tranchören och betjänterna, eller är det ett högsäte, en ädel inramning åt värdfolket vid gästabud? Man vet inte riktigt. På Riddarsalens vackra bord ses en enkel mässingsstånka, som enligt traditionen skall ha utförts av en karolin, krigsfånge i Ryssland. Han skänkte tsar Peter sin kanna och fick till tack friheten åter. Efter revolutionen kom kannan till Sverige, det fanns anteckningar om dess historia. — Apertin är en av de herrgårdar, till vilka sägnen om Pintorpafrun lokaliserats. Starkt lyser detta fram i Frödings dikt »Gamle grefvinna på Gampertin», ett opus, som skalden fick anledning ångra. Samtiden kände igen den modell, som givit de flesta dragen till diktens grevinna, den då ganska nyss avlidna Charlotte von Gerdten, en av Apertins mest färgstarka ägare — känd för stränghet men också för generositet. Hos henne var inte sur välling stående kost.

Vänstersidan: Himmel och helvete lyser i taket på Gräsmarks kyrka. Målningarna är utförda av Erik Jonæus och det var byamännen, som ville ha denna prydnad. Såväl prosten som kapellanen protesterade våldsamt — men förgäves.

Allvarsmän med krav på sträng livsföring har ibland sagt beska saker om, vad de kallar värmlänningarnas sorglösa inställning till tillvaron. Detta tyder på en svår oförmåga att komma värmlänningarna inpå livet, vilket i sin tur måste vara ett verkligt handicap. Det faktum att Värmland av i dag är en av våra mest industrialiserade provinser och har ett rationellt lantbruk, vittnar vältaligt om, att i detta landskap går inte bara drömmeri i arv. — *Högersidan:* »... här är dungen där göken gol.» Christian Erikssons Frödingssten vid Alster. Det må vara sant, att Fröding även efter succén med »Guitarr och dragharmonika» sågs över axeln av sin samtid, och sant är nog också att ryktena om honom skärpte uppfattningen om värmlänningen som en oansvaring. Men eftervärlden söker på allt sätt gottgöra det onda, som gjordes honom. Frödingminnen vårdas, minnesmärken är det ingalunda någon brist på.

Hembygdsrörelsen i Värmland visar i stort sett samma drag, som gäller för andra svenska provinser. Man skapar hembygdsmuseer och bygdegårdar. Man går i folkdräkt, när det ska vara fint, och man ordnar bygdefester. Hemslöjden blomstrar. Men i ett avseende har värmländsk hembygdsrörelse särprägel — i den nästan totala uppslutningen kring landskapets litterära förflutna. Akademiker och självlärda bygdeforskare har här gemensamt ärende, och en litteratur av smått fantastiska mått växer fram. Tegnér, Geijer, Dahlgren, Fröding och Lagerlöf är inte bara någonting i skolboken utan levande gestalter. Kartan över Värmlands turistsevärdheter präglas också av detta; turistens väg formar sig till en långdans från det ena äreminnet till det andra, antingen det nu gäller en minnesgård, en staty eller en ristad sten. Och man deltar gärna i den långdansen, ty detta litterära förflutna är en del av Värmlands själ. — *Högersidan:* Folkdräkt från Dalby i Klarälvsdalen.

Till vänster: Karlstad identifierar man inte omedelbart med Selma Lagerlöf, men visst hämtade hon sina motiv också där. Var det inte karlstadbon, bro-, kvarn- och bilbyggaren Hybelejen, som fick stå modell till kavaljeren Kevenhüller, och hämtade hon inte ur legendfloran kring Hybelejen historien om stadens eget skogsrå, »Lambergsfrua», som mötte upp mitt på Karlstad torg! Visst kan Lagerlöf vara värd en staty i Värmlands främsta stad.

Direktören på Skoghall hör till de industrichefer i Vänerland, som varmt pläderat för en ny kanal mellan Vänern och Västerhavet. Den kanalen skulle gå från Vänersborg till Uddevalla, och den skulle göras så djup och bred, att fartyg av lönsam storlek skulle kunna angöra Vänerhamnarna. Felet med Trollhätte kanal är, att slussarna inte medger större fartyg än på högst 2.300 ton d. w., samt att en breddning och fördjupning av farleden stöter på tekniska svårigheter. Industrin kring Vänern vill ha gehör för sina synpunkter; inte utan stolthet pekar man på vilka väldiga godsmängder, som numera årligen fraktas genom Trollhätte kanal, och som pressar dess kapacitet hårt. Slår man samman Vänerhamnarna till en enhet kommer denna på fjärde plats i landets hamnstatistik. Men statliga utredningsmän är ej lättflirtade; man har pekat på att en ny kanal skulle kosta 1 miljard.

Uppslagets bilder är från Skoghallsverken på Hammarön men ger också en vision av Vänerns väldighet. Skoghall är detta innanhavs största industrihamn. Som tidigare nämnts är här centrum för Uddeholmskoncernens skogsindustrier, ett centrum med sågverk, sulfit- och sulfatfabriker, pappersbruk och kemiska industrier.

I en ungdomsdikt har Gustaf Fröding, vars relationer till Karlstad ju var synnerligen djupgående om än ej hjärtliga, skildrat utsikten över staden från domkyrkotornet. Glatt och medryckande berättar han om solen, som glittrar på vattnet, om Olle på Västanö, som i frisk vind och kraftig sjö kryssar upp mot staden med sin last av Vänerlax. Han talar om kafferöken från alla köken, om morgonbestyr på gårdar och gator, om hela detta till det yttre så idylliska borgarliv. Och han citerar den gamle ringaren, som tycker sig vilja säga något om allt det vackra i panoramat: »Jag är väl dum nu, min gamle tok, men det är rakt som en bilderbok.»
Utsikten av i dag ger visionen av en oändligt mycket vidare och mer komplicerad bebyggelse, av industrianläggningar, höghus, sovstäder, trafikleder. Men än glittrar vattnet, och idyllen är väl inte helt borta ur hanteringen.

Karlstad, deltastaden, fick stadsrättigheter 1584, men har äldre traditioner än så. Samhället visar ett ungt ansikte; orsaken är den brand 1865, som utplånade praktiskt taget hela bebyggelsen, och som gav planerarna fritt spelrum att linjera upp ett nytt samhälle med breda, alléprydda gator och vackra hus. Med förvånande snabbhet restes den nya staden. En medarbetare i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, som fem år senare besökte Karlstad, skriver imponerad: »Här har uppvuxit en ny stad, vilken helt saknar sin like inom vårt land. Aldrig tillförne har Eder korrespondent i någon mindre stad överraskats av anblicken som härstädes med de breda gatorna, de öppna platserna och de ståtliga byggnaderna.» — *Ovan:* Kungsgatan — flanörrännan, där de vackra flickorna finns.

Vänstersidan: Ivar Johnsons fredsmonument på Stora torget, Karlstad, minne av unionsupplösningen 1905, har skarpt kritiserats. En stadens son, Birger Christofferson, skriver: »Det är ett fredsmonument av det slag som får den kritiske att bli krigiskt sinnad – – –. Här krossas våld med våld, statyn är en grov symbol för amasonernas uppror i stället för ett fredsmonument.» Nu är statyn en träffpunkt för Karlstadsungdomen, som på sockeln ristar sina säregna runor. – *Nedan:* Mera ungdom, kulturellt sysselsatt. Man beundrar Värmlandskonst på Värmlands museum.

Ovan: Mariebergsskogen i Karlstad håller på att utveckla sig till ett värmländskt Skansen och innehåller i stort sett samma ingredienser som Hazelius' skapelse i Stockholm: djurpark, fågelreservat, friluftsteater (1.000 sittplatser), tivoli, restaurang samt friluftsmuseum med prov på gammal bebyggelse. Besökarantalet per år uppgår till 1/2 miljon.

Högersidan: Djur är av intresse för värmlänningarna, särskilt om de ser ut som hästar och har en chans på travbanorna. Färjestads travbana i Karlstad, tillkommen på 1930-talet, är ett av hästvännernas viktigaste högkvarter. Romaner har skrivits om denna fränt stalldoftande miljö, där så många goda riksdalrar rullat.

»En svensk flod är helt olika andra länders floder. Han omväxlar av krusat lugnvatten, i vågor gående sjöar, dånande vattenfall, skummande forsar och puttrande stridvatten. Han är ej tyst som floderna i andra länder. Han ombyter sina ljud, och ofta hörer man forsens dån på flere mils avstånd ... Näcken sjunger i alla Sveriges floder.»

C. A. Agardh i »Försök till en statsekonomisk statistik över Sverige» (1852–63).

Ovan: Vid Munkfors är vi långt upp i Klarälvsdalen och ett stycke in i kungariket Uddeholms domäner, företaget, som har mer än 14.000 anställda och marker lika stora som Blekinge, det mesta i östra och mellersta Värmland. *Vänstersidan:* Motiv från Klarälvsdalen, ett stycke söder om turisttätorten Ekshärad. Höjderna börjar stiga.

Ännu omkring 1870 var det område, där Hagfors stad nu ligger, en glesbygd och vildmark. Redan 1873 började emellertid Uddeholm, därtill föranledd av utländsk konkurrens och nya stålframställningsmetoder, att förverkliga planer på koncentrering och rationalisering. Vid Hagforsen i Uvån fanns gott om vattenkraft och dessutom goda möjligheter skapa kommunikationer med yttervärlden. Man slog till, lade ner ett antal äldre bruk och flyttade verksamheten till ett alldeles nytt och traditionslöst järnverk. Detta består alltjämt och är nu ett av Sveriges största kvalitetsstålverk med en produktion av 120.000 ton göt per år. Verktygsstål, rostfritt och syrafast gjutgods, bergborrar, rostfritt stångstål och kvalitetsvalstråd är en huvuddel av tillverkningen. Kring järnverket växte ett samhälle upp, till en början ett Klondyke i smått, nu en välansad och trivsam stad.

Bilderna på detta uppslag: Tappning av stål i kokiller vid Hagfors järnverk. Malmen kommer från egna gruvor.

Varje svensk och för den delen också en hel härskara utlänningar träffar dagligen på produkter från Munkfors Bruk. Det kan vara rakbladet, som vi sätter i rakhyveln om morgonen, det kan vara ståldetaljerna i de skriv- och räknemaskiner, som vi handskas med på arbetsplatsen. Middagen är kanske tillagad med hjälp av stålredskap, som Munkfors lämnat bandstålet till, och i hobbyrummet om kvällarna rör vi oss säkert med verktyg av samma Värmlandsmaterial. Föremål av kallvalsat bandstål – sällan i vår tillvaro är de längre bort än att vi kan lägga handen på något av dem. Munkfors Bruk tog tidigt upp denna produktion och har drivit den till fulländning (se *bilderna på detta uppslag*). Utöver detta har man på produktionsprogrammet fjädrar, rostfri dragen tråd samt slipat stångstål.

Nästa uppslag: I Klarälvsdalen, här sedd från Dörrfjället, har jorden tagits tillvara med stor omsorg. I landshövding A. Mörners Värmlandsbeskrivning 1762 heter det bl. a.: »... vid Stor-Älfwen äro ganska få hemman, som hafva någon parck onyttig liggande, ty som mellan Bergen och Älfwen är nog trångt hafva de fläste Hemmans åboer sökt giöra hvar fläck nyttig.» Bönder med ägor närmast älven kunde prövas hårt de tider, då erosionen av olika anledningar satte in med stor kraft. De prövas för den delen än.

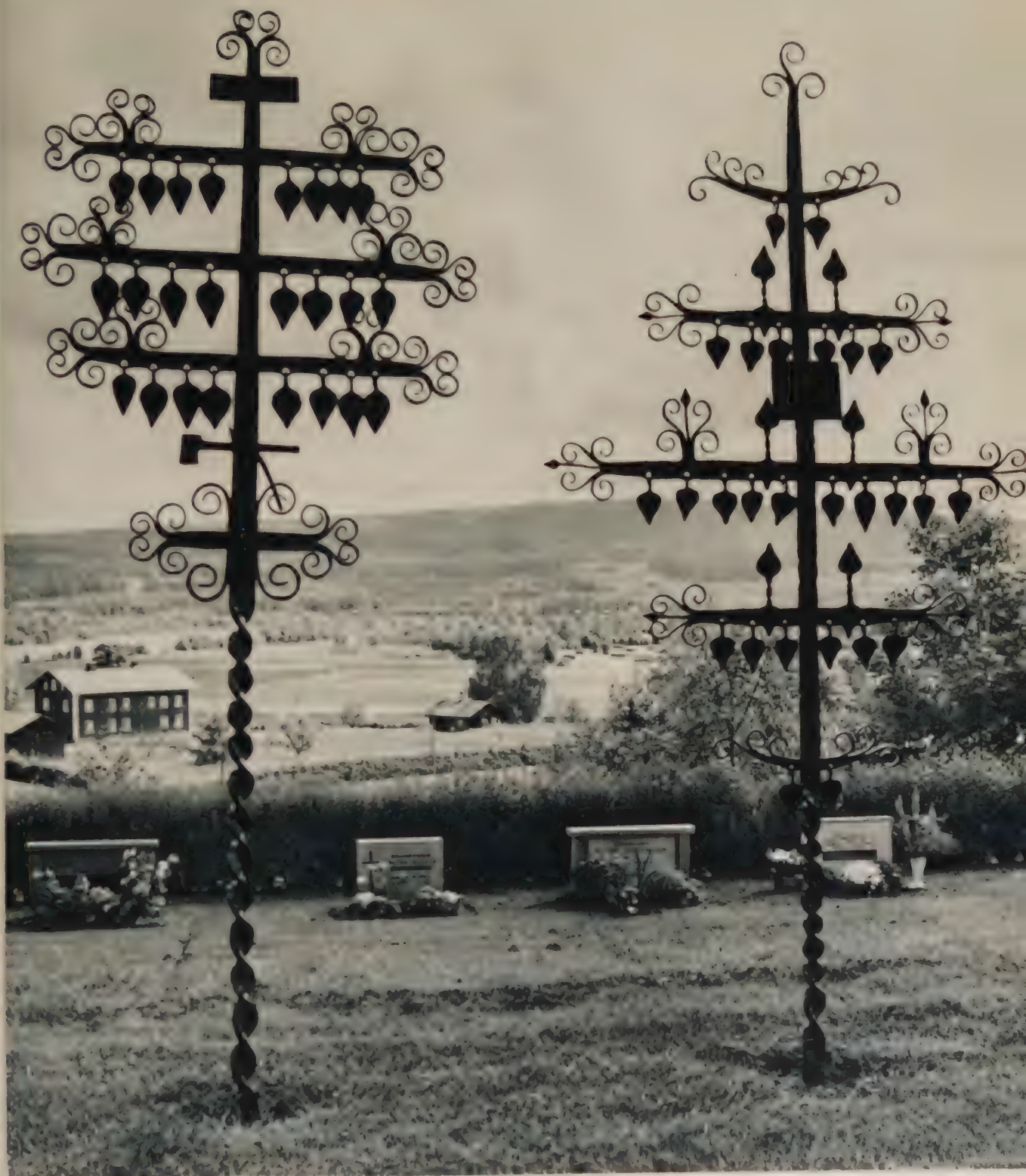

Ovan: En specialitet för Värmland-Dal är de smidda gravkorsen av järn. Ekshärads kyrkogård, mitt i en järnbruksbygd, har de flesta, inte mindre än 270 stycken. De tidigaste korsen är från 1700-talets mitt. Själva kyrkan är från 1686–88, men en äldre kyrkobyggnad har funnits. Intressanta fynd gjordes hösten 1965. – *Vänstersidan.* Dalby kyrka uppfördes på 1920-talet, men har äldriga inventarier, bl. a. en doptunn och en madonna från 1200-tal.

MW

Det finns inga riktiga fjäll i Värmland, säger värmlänningarna själva, och de bör väl veta det. Selma Lagerlöf skriver någonstans, att hon skulle vilja lyfta åsarna i nackskinnet och rycka upp dem till större prakt och härlighet. Men sörlänningen, inte så kräsen på berg som Värmlands eget folk, tycker nog att höjderna är imponerande tillräckligt. Speciellt gäller detta övre Klarälvsdalen, där älvens fåra kantas av enorma skogsvidder, som här och var reser pucklar av verklig kvalitet. Brånberget i Norra Finnskoga är med sina 691 meter högst.
Älvdalen är i själva verket här så djupt nergrävd att höjdskillnaden mellan dalbotten och bergen rör sig om 400 m. De bägge bilderna på detta uppslag kan illustrera detta. – *Föregående uppslag:* Två värmländska vardagsprofiler – skogens arbetare och industrins. Tendensen för framtiden är klar. Allt mindre folk i skogarna, allt fler till industrin.

Klarälven har inte bara betydelse som flottled, även om denna betydelse är stor nog. Sin största insats gör älven som kraftproducent, och det är inga överord, om man påstår att Klarälvssystemet är ryggraden i Värmlands kraftförsörjning. Eftersom Värmlands industri i dess nuvarande form inte kan byggas på vad man kallar naturlig vattenföring, har man tvingats tillgripa reglering, d. v. s. magasinering av vatten. Denna reglering sättes först in i Klarälvens biflöden, något som turister och andra har stora möjligheter att själva bilda sig en uppfattning om. Tre av de verkligt stora företagen är regleringen av Tåsan, Letten och Höljes, alla belägna kring övre delen av Klarälven. Höljesprojektet är det senast fullbordade, dess regleringsmagasin och kraftverk invigdes 1962. Dammen är 80 meter hög och 400 meter lång. En sjö om 18 kvadratkilometer skapades ovanför Höljes kraftverk. Höljes liksom regleringarna av Tåsan och Letten har i stor utsträckning förändrat naturen i denna del av Värmland. Somliga säger till det bättre.

Ett bevis för vilka betydande mängder energi, som på detta vis skapas lämnar Uddeholms AB. Detta företag har ett 30-tal vattenkraftstationer med en normalårsproduktion av 730 miljoner kWh samt ett ångkraftverk i Skoghall med 45.000 kW effekt. Dessutom äger man andelar i Höljes, Letten och Tåsan, som lämnar 400 milj. kWh. Hela kraftomsättningen uppgick 1964 till 1.531 milj. kWh, varav större delen producerades i egna eller delägda anläggningar. *Bilden* visar sjön Letten vid Bograngen. Den ursprungliga skogssjöns yta är mångdubblad. Fisket lockar många.

Det finns gott om dramatik i krönikan kring den finska kolonisationen av värmländsk obygd, den kolonisation, som inleddes på 1500-talet, och som blev till ett viktigt skede i Värmlands bebyggelsehistoria. Konfrontationen mellan immigranterna och svenskarna var ingalunda utan friktioner. De ofta väglösa skogarna i exempelvis sådana finnbygder som områdena väster om Klarälvsdalen och kring Övre Fryken, gjorde det svårt för myndigheterna hålla ordning, och lika svårt var det för kyrkans män att förkunna Ordet och frälsa själar. Men finnarna var inte utan bildningstörst och saknade inte heller god vilja. Så småningom ebbade striderna ut, handelsutbyte kom igång, utflyttning till svensksocknarna inleddes. Nu är finnkulturen mer eller mindre ett museiföremål.

Nedan: Kvarntorps finngård i Lekvattnet står som en sådan museipjäs från den tid, då många inbyggare i dessa trakter bara kunde finska. — *Högersidan:* Gränsskog vid Storberget, övre Klarälvsdalen.

Säterlivet i Värmland har gamla anor och har levat kvar länge, framför allt i Klarälvsdalen. De ofta tranga arealerna av åker och äng i själva älvdalen tvingade bönderna att söka betesgång för sina djur uppe på de oändliga bergsplatåerna. Man byggde ofta upp hela säterbyar om ibland 60–70 byggnader, och där levdes ett strävsamt men glatt sommarliv, rikt på traditioner. – *Färgbilden ovan:* Utsikt från Dörrfjället i Norra Ny socken. De stora skogsvidderna, som ses på älvens andra sida har haft gott om säterbebyggelse ända in i vår tid. Ännu så sent som 1965 rapporterades att ett par tre sätrar, alla i Norra Ny, varit i bruk på gammalt vis.

Vänstersidan: »Sjoar, många i tal, sin spegel hollo för bergen / höllo för skogarna opp, i vars djup höghornade älgar / hade sin kungliga gang, och drucko ur hundrade bäckar» (Esaias Tegnér i »Frithiofs saga», 1820–25)

Den värmländska storindustrin har säker förankring i Klarälvsdalen. Uddeholm är redan nämnt, men man bör heller inte glömma Mölnbacka-Trysil med dess väl utbyggda anläggningar i bl. a. Forshaga och Deje. I mycket delar de bägge företagen på Klarälvens tillgångar – på vattenkraften och på älvens möjligheter som flottled. Det fanns en tid, då det kunde se ut som om flottningen av timmer i Klarälvssystemet vore på avskrivning, men tendensen i dag är att den i stor utsträckning bör bibehållas. Sammanlagt brukar tiotalet miljoner stockar årligen dansa utför älven för att tas om hand i de stora skogsindustrierna.

Färgbilden ovan: Uvån, som i nästan hela sin sträckning rinner genom Uddeholmsbolagets marker för att till slut genom Rådasjön mynna ut i Klarälven, hör till de vattendrag, som fortfarande har betydelse som flottleder. Kring Uvån är klassisk värmländsk industrimark. Här har i gamla, goda tiden industrihistoria skapats.

Den svenska vintern brukar inte undgå göra intryck på sydlänningar, särskilt är det den vita ödsligheten i skogarna, som har en ibland nästan förlamande och förskräckande effekt. Fransmannen André Bellessort har i en reseskildring »Sverige» (svensk översättning 1912) givit en fin karakteristik: »Björkarna digna och deras grenverk tynges till marken. De äro det kvinnliga, nästan trånsjuka behaget i dessa skogar, som äro lika otillgängliga som de människor, vilka de tagit i sitt skydd. ––– En trädindivid håller sig på avstånd från de andra. Varje gran i sitt snöpansar förskansar sig i sitt fäste. Furorna höja sig raka och resliga, trumpna, hårda, ogästvänliga. O, land med den rika inre växtligheten och den strama enstörigheten. Skola de själar, som bo i dig, bli höga och raka som furor eller likna de fina björkarna med en drömvärld i kronan, som himmelens snö böjer till jorden!»

Vänstersidans bild: Från Hovfjället, Vitsand, 542 meter ö. h. En fritidsby har skapats i närheten av detta berg. Överhuvud taget har man i Värmland på ett annat sätt än tidigare gått in för att dra till sig vinterturister. Skidbackar, liftar, elbelysta spår, sporthotell, raststugor och småstugor växer upp litet varstans. Dussintalet skidbackar med lift finns nu.

I hjärtat av det gamla Wermelandz Bergh ligger Filipstad, landskapets näst äldsta stad, försedd med stadsprivilegier år 1611 av den värmlandskäre Karl IX. Staden döptes f. ö. efter konungens i unga år bortgångne son Karl Filip. Staden var avsedd bli ett handelscentrum för den gruv- och hyttbygd, som redan i medeltidens slut börjat växa fram i de östra delarna av Värmland, och som skulle nå stor betydelse. Visserligen fanns redan ett sådant centrum med kyrka och marknadsplats, men majestätet var inte nöjd med kommunikationsmöjligheterna utan valde den nuvarande platsen vid sjön Daglösens norra ände. Visst var det hela en blygsam anläggning – en kyrka, en marknadsplats, några hus, en järnvåg, ett par hyttor och hamrar, men handelsmöjligheterna visade sig goda och hade inte misshälligheter uppstått mellan borgare och bergsmän är det väl troligt att stadens utveckling skulle skett mycket lugnare än vad som blev fallet. 1695 drogs privilegierna av olika anledningar in, och man återfick dem inte förrän drygt 140 år senare, nämligen 1836. Den stora bruksdöden i 1800-talets senare hälft blev en ny motgång för Filipstad, men man övervann också då svårigheterna, och i dagens läge är staden en rikt utvecklad industriort med bl. a. världens största spisbrödsfabrik, AB Wasafabriken. Där framställs drygt 200.000 kg bröd per dygn.

Vänstersidan: Skillerälven sätter sin prägel på stadens centralare delar. I bakgrunden ses det pompösa Stadshotellet. – *Nedan:* Kanonudden med en av de kanoner, som John Ericsson donerade till Sverige och som var avsedda att bestycka landets första monitor. Den är av samma typ som fanns på den ursprungliga Monitor. I bakgrunden kyrkan, uppförd 1779–85. – *Nästa uppslag:* I affärskvarteren kring Stora torget.

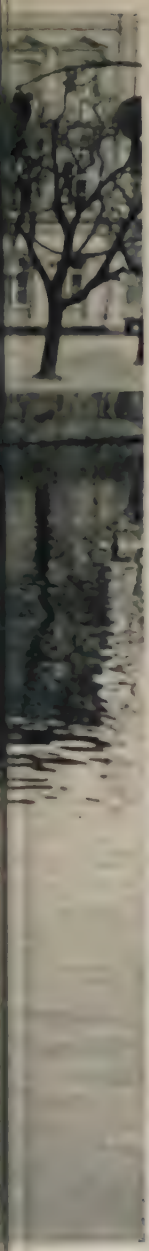

ENSKA
ANDELS-
BANKEN
SVENSK
NSPARA!

Tre faktorer, prima järnmalm, stora skogar, tillgång på lätt utbyggd vattenkraft, lade grund till den mellansvenska järnhantering, som tidigt blev av internationell betydelse, och som formade den speciella miljö vi kallar bergslag. Vad Värmland beträffar bröts malm redan under medeltidens senare del i det som då hette Värmlandsberg men som nu benämns Filipstads bergslag. Som centralpunkter för järnhanteringen framstod Persberg och Nordmark; kring dessa gruvfält och en del andra fyndigheter i Värmlandsberg växte det upp en rad hyttor, som i sin tur försörjde järnbruk över hela Värmland. Ännu för omkring ett sekel sedan var arbetet i gång i sjuttio gruvor i Filipstadstrakten, nu är antalet reducerat till ungefär ett halvt dussin. Vid Persbergs- och Nordmarksfälten bryts fortfarande. Djupt under jorden hämtas här malmen till Uddeholms bruk, och det är verkligen inget fel på kvaliteten. Profetian i 1640 års »Bergverksrelation» att med Guds hjälp skulle malmen aldrig tryta i Persberget har då i vart fall hittills hållit streck.

Bilden visar malmtransport under jord vid Persbergs gruvfält. Persbergs Storgruva är troligen Värmlands äldsta.

Hästen, alltid en trivsam syn i svenska skogar, kommer säkert att bli ännu mer sällsynt där, än vad han redan är. Det kärvare läget på exportmarknaden tvingar svensk skogsindustri till en högrationalisering av hela produktionskedjan från avverkningen i skogen fram till transporten av den färdiga varan från fabriken. I skogen bytte man en gång yxan mot motorsågen. Nu är det dags att byta denna såg mot en jättesax, som kapar träd lätt som blommor i en rabatt. D. v. s. i själva verket rör det sig om ett komplett maskinellt avverkningssystem, som inte bara ökar avverknings- och transporttakten utan också minskar behovet av arbetskraft. Försök i stor skala pågår för att utröna, hur dessa från utlandet hämtade idéer ska kunna anpassas hit. Hur lätt som helst går det ej att lägga om urgamla metoder.

Långbänken ovan: Brunetten är ett av de annorlunda last- och transportredskap, som i Värmlandsskogarna och på andra håll vittnar om, vad som komma skall inom skogsbruket. Viktigt i sammanhanget är ett utbyggt vägnät

Södra Rada kyrka, rikt smyckad med målningar och annan kyrkokonst. Triumfkrucifixet är från senmedeltid

Ovan: Bergsmansgårdarna kunde ibland komma upp till vissa herrgårdar, så välbyggda och pyntade var de. — Ett exempel på en sådan byggnad är Kåre i Färnebo, Filipstads bergslag. Här finns bevarad en vacker tak- och väggdekoration, som i huvudsak är präglad av senbarockens stil. Målningarna är daterade till år 1736.

Vänstersidan: Södra Råda gamla kyrka är inte stor och konstskatter är knappast — dock möter vi här ett av vårt lands vackraste konstminnesmärken. Det rör sig om en byggnad i ovanligt välkonserverat skick och i interiören överallt prydd med högklassiga målningar, en äldre och en yngre svit. Båda uppenbarligen dock daterade, den yngre [illegible] signerad. Av olika skäl har fastslagits att kyrkan härstammar från 1200-talets slut. Strax därpå, eller 1323, utförde en okänd konstnär målningar i koret, de säkerligen ståtligaste och mest välbevarade höggotiska målningarna i vårt land. Långhusets dekorationer kom till 1494 och de är utförda av en mäster Amund. Som konstnär kan han inte jämföras med sin okände kollega i koret, men som bildkonstnär ger hans bildsvit en god återspegling av den fromma barnatro, med vilken landets människor upplevde gestalter och händelser i Den heliga skrift

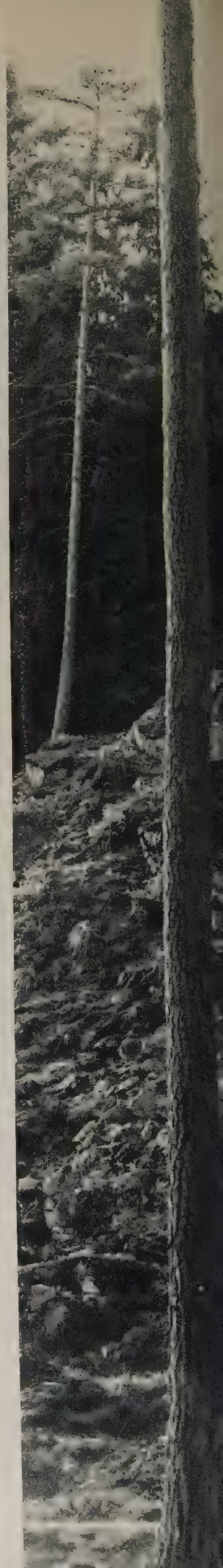

»Hyttorna och småbruken äro nästan utan undantag nedlagda, och de bergsmän, som icke uppslukats av storindustrin, ha givit sig lantbruket i våld. Det är som att färdas fram över ett slagfält. Forsarna larma visserligen, men stångjärnshamrarna ha tystnat. Gamla fantastiska hyttor stirra med spräckta rutor, liknande slocknade dödmansögon, ut i barrskogsensamheten . . .»

Ane Randel i STF:s årsskrift 1928.

Ovan: En av dessa övergivna hyttor är Brattforshyttan. I fyra sekler har här förekommit järnhantering. — *Högersidan:* Än i dag vittnar åtskilligt i terrängen strax söder om Degerfors samhälle om den ursinniga kraft med vilken vattenmassorna en gång modellerade berggrunden. Östersjön, flera gånger under inlandsisens avsmältning uppdämd till insjö, skaffade sig här ett utlopp, Svea älv. Detta bildade fall, som anses ha varit tre gånger så vattenförande som Niagara. Bilden visar det s. k. Domedagshålet i Domedagsfallet.

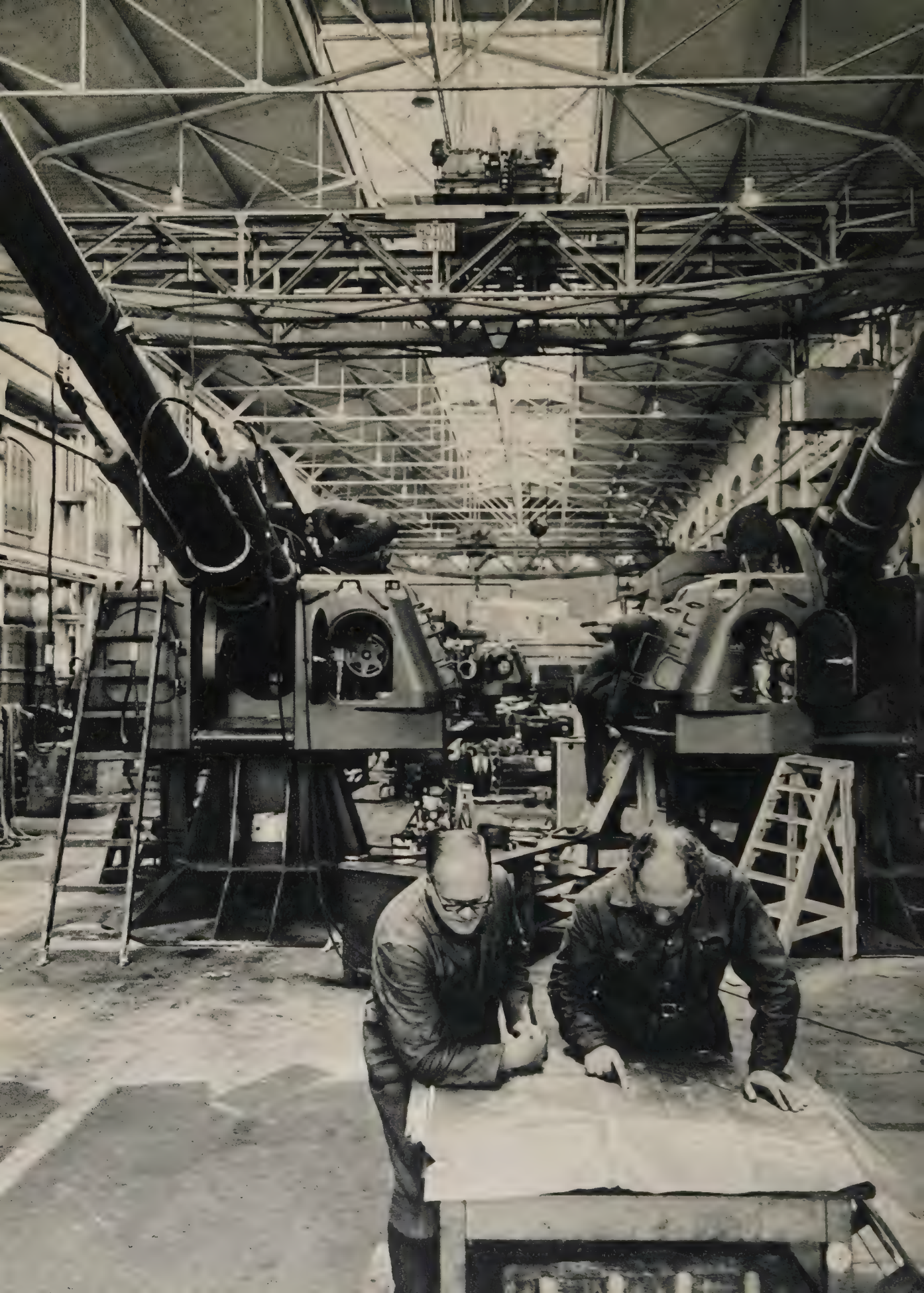

Karlskoga i Karlskoga bergslag är mycket ung som stad, bara något mer än ett kvartssekel, men är troligen internationellt sett mera känd än sina övriga värmländska stadskolleger. I Karlskoga ligger AB Bofors, och det vet man litet varstans, vad det är. Här skapas produkter, som fått t. o. m. garvade kanonkungar att häpna. Den svenska tornlösa stridsvagnen samt roboten Bantam hör till dessa. Interiören på *Svanstorsidans bild* visar en av monteringshallarna, där montering av 15,5 cm kanoner på lavettage pågår.

Ovan: I samband med Bofors 300-årsjubileum år 1946 lät Karlskoga stad sätta upp monument över detta minnesrika, nu världskända bruk. Bilden visar en detalj av John Lundqvists reliefsvit. Motivets lokala anknytning bör kunna identifieras. – På *nästa uppslag, Svanstorsidan* ses monumentens huvudfigur, »Järnarbetaren». Han blickar mot Karlskoga kyrka, som i sig döljer rester av en föregångare, den s. k. Hertigkyrkan. – På *uppslagets högra sida* skymtar man ett prov på modern Karlskogaarkitektur, Folkets Hus med Stadsteatern.

Medan Karlskoga – till ytvidden en av Sveriges största städer med sextiotalet sjöar inom sina gränser – är bergslagsbygd med minnesrika rester av hyttor och hamrar, är grannen Kristinehamn mer präglad av närheten till Vänern och av omgivande bördig slätt. Det är just kring Vänern, som jordbruket i huvudsak är koncentrerat, och här finner man också de största brukningsdelarna. Fornminnen, även om de inte är så talrika, vittnar om, att människan tidigt sökte sig hit. Vid Järsberg står sålunda Värmlands äldsta runsten, daterad till 500-talet e. Kr.

Nästa uppslag, vänstersidan: Järsbergsstenen har ungefär halvtannat årtusende på nacken. Dess absoluta motpol i ålder och allt annat är denna månögda 15 meter höga betongjungfru, placerad på en udde vid Vålösundet utanför Kristinehamn och signerad av ingen mindre än Pablo Picasso. Monumentet är en gåva av honom till Kristinehamns stad, och enligt hans noggranna anvisningar har konstnären Carl Nesjar utfört de sandblästrade dekorationerna på bas och vingar. Originellare sjömärke lär nog Vänerskepparna få leta efter. – *Högersidans bild:* En gång var Kristinehamns stad ett trärike. Nu behärskas stadsbilden av betong, puts, tegel, av lekvänliga planteringar, ja, t. o. m. lekvänliga skulpturer. Men i stadskärnan anar man ännu en fläkt från »järnriksdagens» och fastingsbalernas tid.

Kristinehamn, som fick stadsprivilegier 1642 och namn efter drottning Kristina, har spelat en stor roll som hamn-, handels- och marknadsplats för Bergslagen. Fastingen, »järnriksdagen», lockade årligen mycket och fint folk från hela Värmland till den annars ganska stillsamma staden. – *Högersidans bild:* Rådhuset speglar sin ljusa gavel i Varnans mörka vatten. Varnan delar Stora torget i två hälfter, norra och södra torget.

Nästa uppslag, vänster: En av stadens stora industrier är Karlstads Mekaniska Werkstad, som bl. a. har propellrar på arbetsprogrammet. – *Höger:* Kristinehamn för en bojert i sitt vapen och har alltid haft med seglation att göra.

De värmländska städerna och tätorterna gör mycket för ungdomen. Att denna ungdom trots detta inte alltid stannar hemmavid är ett tidsdrag, eller, om man så vill, ett tidslyte, som framtida forskare får försöka reda ut.

I den sydöstra delen av Värmland blandas landskaps- och länsgränser, dialekter och folklynnen på ett förbryllande sätt. Många menar att ingen annanstans märker man, var gränsen går för det specifikt värmländska som just utefter den linje, där Karlskoga bergslag med sin Närkeinfluerade dialekt och sitt tyngre lynne möter det övriga Värmland. En av dem som vittnat är Sven Stolpe, en god kännare av ämnet efter sina år som »patron» på Karlskogaherrgården Valåsen. Att han favoriserar Värmland på Närkes bekostnad är inte svårt att utläsa. Många har gjort det före honom.

Det finns emellertid också de, som vill neka till att det är något speciellt med värmlänningarna. Det där med gemytet, den glada ansvarslösheten, snabba repliken skulle vara något, som uppfunnits på herrefolkskalasen och som spritts med herrgårdsromantiken, den romantik, som inte hade plats för livets skuggsidor. Som vanligt ligger väl sanningen någonstans mitt emellan. Ett obestridligt faktum är dock att reselitteraturen vimlar av vittnesbörd om, vilken trivsel resande folk brukar känna just i denna provins, en trivsel som just har att göra med det lätta lynnet och öppenheten. Värmland associerar till ljus glädje, och det är en association, som har sin förankring i verkligheten.

Med *detta uppslags bilder* är vi i trakter, där det värmländska Järnbäraland tar slut och västgötariket börjar. Vägen på *bilden nedan* leder genom morgondimmorna förbi de sista bruken och mot en gräns, som inte bara är ett streck på en karta utan en skiljelinje mellan två kulturer.

VÄRMLAND I ETT NÖTSKAL

Sveriges mest heterogena landskap har det sagts om Värmland, och därmed menas att i ingen annan svensk provins är motsättningarna mellan olika naturtyper så skiftande och lagda så tätt i kontrast. Slätt, fjäll, skärgård, öppet hav, lövskogssjöar, karga vildmarksvatten, trögt rinnande åar, eroderande norrlandsälvar — Värmland kan stå till tjänst med allt! Det är egentligen bara kalfjället, som saknas, för att man här skall kunna se en provkarta på hela Sverige.

Med sina 19.992,26 km² är Värmland näst Dalarna Svealands största landskap, dessutom geografiskt så beläget att ett antal floristiska utbredningsgränser passerar genom denna provins. Även om vegetationen inom stora områden är skäligen artfattig, kan botanisten ändå möta stora överraskningar, vilket kanske är en bidragande orsak till att Värmland ur botanisk synvinkel är ett av våra bäst kartlagda landskap. Anledningen till variationerna är bl. a. Värmlands utsträckning i nord-sydlig riktning med allt vad detta medför ifråga om skillnad i nederbörd, vinterns längd och mycket annat. Från sydligaste punkten, Lurö i Vänern, till den nordligaste, Långflon i Klarälvsdalen är det cirka 25 mil, och medan Vänerns yta ligger på 44 meter ö. h. stiger bergshöjderna kring Klarälven upp till bortåt 700 meter.

Vad terrängen beträffar hör Värmland till de mera kuperade; marken är genomkorsad av vattenfyllda sprickdalar, av vilka Frykensjöarnas sänka väl är den mest kända. Sjörikedomen är förresten påfallande, och landskapsbilden präglas av dessa vattenytor framför allt i sydvästra Värmland. Här ligger exempelvis Värmlands största sjö, Glafsfjorden, till utseendet mer påminnande om en havsarm än om en insjö.

Värmland är påfallande skogrikt, vilket utgör en huvudförutsättning för Värmlands industri, som till stor del inriktar sig på förädling av skogsprodukter. Framför allt längs Vänerkusten har skapats stora industridistrikt, där råvaran heter trä; det gäller bl. a. Billeruds och Uddeholmskoncernens anläggningar. Andra stora namn inom den värmländska kemiska skogsförädlingsindustrin är AB Mölnbacka-Trysil, AB Rottneros Bruk och Bäckhammars Bruk AB, moderna företag men med rika traditioner och intressanta föregångare att se tillbaka på.

Järnverken och verkstadsindustrin har sin koncentration till östra Värmland, till Klarälvsdalen och Filipstads och Karlskoga bergslag. Här har Uddeholmskoncernen sina väldiga anläggningar i Hagfors, Munkfors etc., här finns världskända verkstadsföretag som Bofors AB och AB Karlstads Mekaniska Werkstad. Klarälven med biflöden levererar stora mängder energi; det är inte för mycket sagt att denna älv är en hörnsten i landskapets industriuppbyggnad. Älven är också av största betydelse som flottled, även om numera en stor del av timret fraktas på landsväg till bruk, fabriker och hamnar.

Det behövs inte långa färder i Värmland för att man ska kunna konstatera att det är ett utpräglat småbrukardistrikt, där i rätt stor utsträckning jordbruket knappast skulle vara lönsamt, om inte skog hörde till ägorna och om inte säsongarbete kunde ordnas i skogen. Flykten från landsbygden och jordbruket är stark, den är som en emigrationsvåg. För omkring ett halvsekel sedan var ungefär 60 % av befolkningen knutna till jordbruket, nu rör det sig bara om 10 —12 %. Mycken värmländsk åkerjord läggs årligen ned, förvandlas framför allt till skog. Av den värmländska landarealen omfattar åkern nu cirka 9—10 %, d. v. s. om man håller sig till jordbruk med mer än 2 hektar åker. Totala åkerarealen är rätt mycket större. Man finner detta jordbruk främst i slättbygderna kring Vänern.

Värmland har förhållandevis få städer, de flesta är av utpräglad industrikaraktär, vilket än mer accentuerar den långt drivna industrialiseringen av detta utåt sett så orörda skogslandskap. Ingen av dessa städer har någon mer betydande ålder, om man ser till stadsprivilegiebrevets utfärdande, ett faktum, som hänger samman med att denna provins rätt sent blev befolkad och uppodlad. Residens- och stiftsstad, kort sagt förvaltningscentrum är Karlstad, som med sina 4 sekler på nacken också är Värmlands äldsta stad. Reminiscenser från gammal värmländsk järnhantering har städer som Filipstad och Kristinehamn, detsamma kan sägas om Karlskoga, som dock inte fått rätt att kalla sig stad förrän i vår tid. Säffle och Arvika ligger långt från *Järnbäraland,* men handeln med järn, trä och manufaktur har för den skull inte gått dem förbi. Det fanns ju en tid, då det fanns hammare och hytta snart sagt vid vartenda vattendrag i den vattenrika provinsen Värmland.

Så bygger Värmland nu vidare på traditioner, som har månghundraåriga anor; detta gäller inte bara industri, handel och hantverk utan i lika hög grad konst, levnadskonst, kultur. Något om den friska satsningen på det nya i vår tid och tillvaratagandet av det förgångnas lärdomar berättas kanske i denna lilla bilderbok om Värmland av i dag.

Denna bildbok är framställd i djuptryck och boktryck
på Aktiebolaget Allhems Tryckerier i Malmö 1966
och bunden på officinens bokbinderi.
För- och eftersättspapperen återger tonlitografier ur Ulrik och
Thora Thersners planschverk, »Fordna och Närvarande Sverige»
(Värmlandshäftet, utgivet 1867) samt ur planschverket
»Sverige framställdt i taflor» (1856).
Försättspapperets motiv är Ransäter,
en tonlitografi tecknad och litograferad av Thora Thersner.
Eftersättspapperets motiv är Dejefors, en tonlitografi,
utförd efter en förlaga av F. C. Kierschou.
Pärmdekoren visar Värmlands landskapsvapen:
»i fält av silver en blå örn med röd beväring».

For English readers

In every bookshop you can buy a supplement to this book
with a summary in English of the captions and a short
presentation of the province of Värmland.

Für deutsche Leser

Zu diesem Buch über die Provinz Värmland
ist im Buchhandel ein Heft in deutscher Sprache
erhaltlich mit einer Zusammenfassung der Bildtexte
sowie einer kurzen Einführung.

Pour les lecteurs français

Chez tous les libraires on trouve un dépliant contenant
un résumé français des légendes de ce livre
et un aperçu de la province de Värmland.

Copyright
© 1966 Aktiebolaget Allhem, Malmö

Aktiebolaget Allhems Tryckerier, Malmö 1966

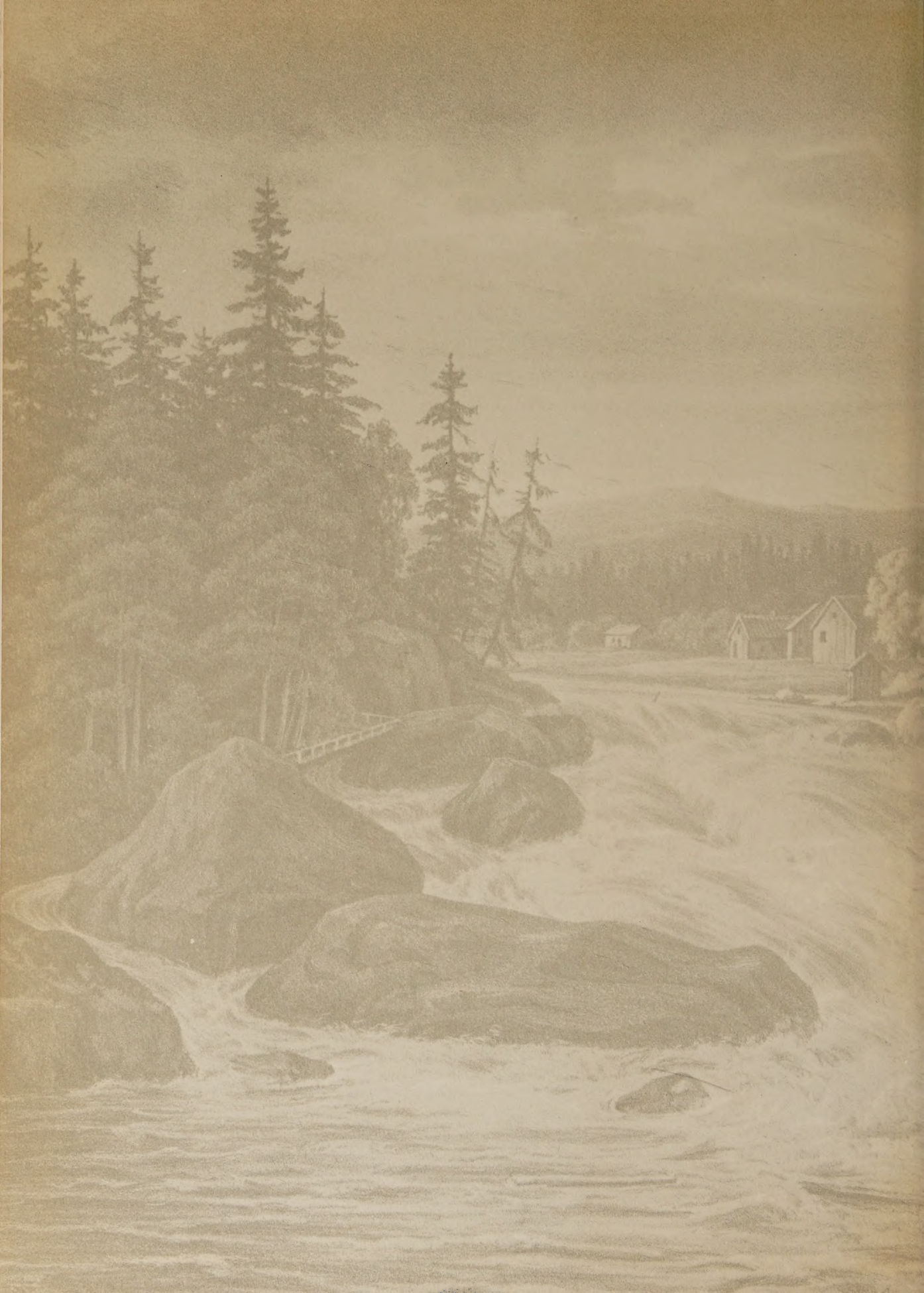

NORTH CENTRAL COLLEGE
3 2611 00207538 6